

Η ΠΙΣΤΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΩΣ ΚΑΝΩΝ ΖΩΗΣ (33-600 Μ. Χ.) (*)

(ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ)

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ, δ. Θ.

Πηγαί τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν

Αἱ πηγαί ἐξ ὧν ἤντλει τις τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ οικονομικὰ ἀγαθὰ ἦσαν διάφοροι, ὧν ὡς πρώτη καὶ κυρία ἐθεωρεῖτο ἡ ἐργασία. Ἡ ἐργασία κατανέμεται εἰς τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα, τὰ ὅποια εἶναι δημιουργήματα τῶν ἀναγκῶν τοῦ συλλογικοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου. Ἡ ἀνωτέρα μορφή τοῦ συλλογικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων ἦτο ἡ κοινότης ἢ ἡ πόλις. Τὴν πόλιν ὁ Πλάτων ἀντιλαμβάνεται ὡς δημιουργήμα τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν συλλογισμῶν. Οὐδεὶς εἶναι καθ' ἑαυτὸν αὐτάρκης, ἀλλ' ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει πολλὰς ἐλλείψεις, ἀς δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ μόνον τῇ βοήθειᾳ τῶν συνανθρώπων αὐτοῦ. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀμοιβαίας βοήθειᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν σύστασιν τῆς κοινότητος καὶ βραδύτερον εἰς τὴν ὀργάνωσιν αὐτῆς εἰς πόλιν, ἣς οἱ πολῖται συναλλάσσονται μεταξύ των, δίδοντες καὶ λαμβάνοντες ἀμοιβαίως. Καθὼς δὲ αἱ κυριώτεραι ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ τροφή, ἡ κατοικία, ἡ ἐνδυμασία καὶ τὰ τοιαῦτα, εὐνόητον ἔστι πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τούτων τῆς κοινότητος ἐγεννήθησαν τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ γεωργοῦ, τοῦ οἰκοδόμου, τοῦ ὑφαντοῦ, τοῦ ξυλουργοῦ, τοῦ σιδηρουργοῦ, τοῦ ἐμπόρου, τοῦ μικρεμπόρου καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἄλλων ἐπαγγελμάτων¹. Οὕτω, δόθέντος ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ μετέρχεται πολλὰς τέχνας συγχρόνως μετ' ἐπιτυχίας², ἡ συνύπαρξις τῶν ποικίλων ἐπαγγελμάτων ἀναπληροῖ διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ὑφ' ἑκάστου παραγομένων βιοτικῶν ἀγαθῶν τὰς ἐλλείψεις τῶν ἀτόμων καὶ καθιστᾷ τὸν βίον εὐκολώτερον καὶ ἀνετώτερον. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἕκαστος ἄνθρωπος ἠδύνατο διὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ νὰ παραγάγῃ ἐν ἡ καὶ περισσότερα εἶδη βιοτικῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνάγκην πλείονων εἰδῶν, τὰ ὅποια παρῆγον ἄλλοι καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὤφειλε νὰ προμηθεύηται αὐτὰ δι' ἀνταλλαγῆς τοῦ πλεονάσματος τῶν ὑπὸ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐργασίας παραγομένων. Ἀλλ' ἡ ἀνταλλαγή αὕτη εἰς πλείστας περιπτώσεις δὲν ἦτο δυνατὴ καὶ ἕνεκα τούτου λίαν ἐνωρίς

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 234 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Πολιτεία, 2, 369-371.

2. Αὐτόθι, 374Α.

ἐπενοήθησαν τὰ νομίματα ἢ χρήματα, ἅτινα, ἐνῶ καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶναι βιοτικά ἀγαθὰ, ἀποκτῶσι συμβατικῶς τὴν ἔννοιαν βιοτικῶν ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον δύνανται νὰ ἀνταλλαγῶσι δι' αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα τὰ χρήματα ὡς μορφή ιδιοκτησίας ἐμμέσως μόνον δύνανται νὰ λογισθῶσιν ὡς ἀγαθὰ, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ὑπάρχουσιν εἰς χεῖρας τρίτων τὰ βιοτικά ἀγαθὰ, ὧν ἔχει τις ἀνάγκη καὶ δύναται νὰ προμηθευθῇ ταῦτα ἀντὶ χρημάτων ¹. Ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχουσιν ἀναλώσιμα ἀγαθὰ προσφερόμενα ἐπ' ἀνταλλαγῇ χρημάτων, τὸ χρῆμα στερεῖται πάσης ἀξίας ὡς ὑλικὸν ἀγαθόν. Δὲν εἶναι ἐπίσης ἀγαθὸν τὰ χρήματα, ὅταν χρησιμοποιῶνται κακῶς, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ὠνητοῦ ἔρωτος ². Ἄπαξ τὸ χρῆμα ἀπέκτησε συμβατικῶς τὴν ἀξίαν βιοτικῶν ἀγαθῶν ἢ δύνατο πλέον πᾶς ἐργαζόμενος νὰ προσφέρῃ ἔναντι χρηματικῆς ἀμοιβῆς τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ πρὸς παραγωγὴν ἀναλωσίμων ἀγαθῶν πρὸς χρῆσιν ἄλλων. Ὅθεν ἡ ἐργασία ἐθεωρήθη παλαιότατα ὡς ἡ μοναδικὴ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ χρήματος.

Ἐκ πασῶν τῶν ἐργασιῶν ὡς ἀποδοτικωτέρα πηγὴ ἀγαθῶν ἐθεωρεῖτο ἡ γεωργία, ἥτις ὑπὸ μὲν τοῦ Πλάτωνος κατατάσσεται εἰς τὰς εὐγενεστέρας τέχνας ³, κατὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα εἶναι ἡ μήτηρ καὶ τροφὸς πασῶν τῶν ἄλλων τεχνῶν ⁴. Γεωργία ἦτο γενικώτερος ὅρος περιλαμβάνων πλὴν τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, τὴν δενδροκομίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν μελισσοκομίαν, τὴν πτηνοτροφίαν καὶ τὰ τοιαῦτα ⁵, ὑπελαμβάνετο δὲ ὡς ἡ εὐγενεστέρα ἀπασχόλησις, διότι συνεργάζεται μετὰ τῆς φύσεως καὶ παράγει τὰ σπουδαιότερα διὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον οἰκονομικὰ ἀγαθὰ.

Ἄλλαι πηγαὶ βιοτικῶν ἀγαθῶν εἶναι ἡ θήρα, ἡ ἀλιεία καὶ δὴ καὶ αὐτὴ ἡ ληστεία. Τὸν ἀπὸ τῶν πηγῶν τούτων πορισμὸν ἀγαθῶν ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης « κτητικὴν κατὰ φύσιν », ἣν θεωρεῖ στηριζομένην ἐπὶ ἀπολύτως ἠθικῶν βάσεων καὶ οὐδὲν παρουσιάζουσιν τὸ ἐπίμεμπτον ⁶. « Φύσει κτητικὴ πως » καλεῖται ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡ πολεμικὴ, ἥτις πλὴν τῶν ἄλλων προμηθεύει καὶ τὰ ἐμψυχα ὄργανα τῆς παραγωγῆς, ἥτοι τοὺς δούλους ⁷. Ἡ χρηματιστικὴ ὡς πηγὴ ἀγαθῶν δὲν εἶναι κτητικὴ κατὰ φύσιν, ἀλλ' « οὐ φύσει », τουτέστι παρὰ φύσιν, διότι εἶναι ἀκόρεστος, ὀδηγεῖ εἰς τὴν πλεονεξίαν καὶ εὐνοεῖ τὸν ἀπειρί-

1. Πρβλ. Ἀριστοτ., Ἠθ. Νικ. Β', 8.

2. Ξενοφῶντος, Οἰκονομικὸς Α', 13.

3. Νόμοι, 10, 889D.

4. Οἰκονομικὸς Β', 17 : « Καλῶς δὲ κάκεῖνος εἶπεν, ὅς ἐφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὸν εἶναι. Εἰδὲ μὲν φερομένης τῆς γεωργίας ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἄπασαι, ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ χερσεύειν ἀπασβέννυνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι σχεδόν τι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ».

5. Ἀριστοτ., Πολιτικά, Α', 3, 4 ἐξ.

6. Αὐτόθι.

7. Πολιτικά, Α', 3, 8.

ριστον πλουτισμόν, ὅστις κρίνεται ἀνήθικος. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουσι τὸ ἐμπόριον, τὸ χρῆμα, ἡ μισθαρνία, ἤτοι ἡ μίσθωσις τῆς σωματικῆς ἐργασίας πρὸς παραγωγὴν ἀγαθῶν, ἢ τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἱκανοτήτων, ὡς ἡ τοῦ πολεμιστοῦ τοῦ διδασκάλου καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ ἐκ τῆς χρηματιστικῆς κτώμενος πλοῦτος, ὡς παρὰ φύσιν πλοῦτος, εἶναι ἄξιος περιφρονήσεως¹. Περισσότερον ὅμως καταδικαστέος ὡς πηγὴ ἀξίσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν εἶναι ὁ δανεισμός ἐπὶ τόκῳ, ὃν ὁ μὲν Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὡς παρὰ φύσιν χρηματισμόν², ἀνάξιον ἐλευθέρου καὶ ἠθικῶς ἀνωτέρου ἀνδρὸς ἔργον, κατατάσσων τοὺς τοκιστὰς παραπλεύρως τῶν πορνοβοσκῶν³, ὁ δὲ Πλάτων καυτηριάζει δριμύτατα καὶ εἰσάγει εἰς τοὺς Νόμους αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, καθ' ἣν ὁ δανεισθεὶς χρήματα ἐπὶ τόκῳ οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν ἔχει οὐ μόνον τὸν τόκον, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ κεφάλαιον νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν δανειστήν⁴.

Ἐκ πασῶν τῶν πηγῶν βιοτικῶν ἀγαθῶν περισσότερο ἐτιμᾶτο ἡ προσωπικὴ ἐργασία. Ἀεῖποτε ἡ προσωπικὴ ἐργασία ὑπελαμβάνετο ὡς καθῆκον παντὸς ἀνθρώπου καὶ ὡς παράγων εὐημερίας, ἐνῶ τὸναντίον ἡ ἀργία καταδικάζετο ὡς κατάστασις μὴ ἀρμόζουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ μῆτηρ πάσης κακίας. Ὁ Ἡσίοδος, ὅστις περισσότερο παντὸς ἄλλου ὑπῆρξε κήρυξ καὶ ὑμνητὴς τῆς ἐργασίας, ὑπενθυμίζει ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας ἀποκτῶσιν οἱ ἄνθρωποι πολλὰ ἀγαθὰ, εὐημεροῦσι καὶ γίνονται ἀγαπητοὶ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ οἱ ἀργοὶ τὸναντίον τὰ μάλα μισητοὶ⁵. Ἐπίσης ὁ Εὐριπίδης λέγει, ὅτι ὁ ἐκ τῆς ἐργασίας κόπος εἶναι τῆς εὐκλείας πατήρ⁶, ὁ δὲ Σοφοκλῆς «μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν», «τοῖς δὲ ἀργοῦσι θεὸς οὐ παρίσταται»⁷. Ὡσαύτως καὶ ὁ Ἀριστοτέλης υἰοθετεῖ τὴν ἀντίληψιν ἐκείνων, οἵτινες ὑπολαμβάνουσιν ὡς δικαίους «τοὺς μὴ ἀφ' ἑτέρων ζῶντας», τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ ἀπὸ τοῦ ἐργάζεσθαι ποριζόμενοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, μάλιστα δὲ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ χειρῶνακτες⁸. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ἡ ἐργασία, πλὴν τῆς εὐημερίας, παρίζει τιμὴν καὶ δόξαν εἰς τὸν ἐρζαγόμενον, ἡ ἀργία, σὺν τῇ κακοδαιμονίᾳ, προσάπτει καὶ ὄνειδος εἰς τὸν ἀργὸν καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἐπιζήμιον βάρος τῆς κοινότητος ἐν τῇ ὁποίᾳ ζῆ. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν Ἡσίοδος παρομοιάζει τοὺς ἀργοὺς πρὸς κηφήνας, οἵτινες τρέφονται κατεσθίοντες τὸν κάματον τῶν ἐργατίδων μελισσῶν⁹, ὁ δὲ Μένανδρος λέγει, ὅτι «ἀργὸς ὑγιαίνων τοῦ πυρέσσοντος πολὺ ἀθλιώτερος, διπλάσια γοῦν ἐσθίει μάτην»¹⁰.

1. Ὅρα Δ. Στεφανίδου, ΚΟ, σελ. 125.

2. Πολιτικά, Α', 3, 23 : «Ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα ἐκ νομίσματος, ὥστε καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματιστῶν ἐστίν».

3. Ἡθ. Νικομ., Δ', 1.

4. Νόμοι, 5, 742C, 11, 921D.

5. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 309 ἐξ.

6. Παρὰ Στεφανίδην, ΚΟ, σελ. 106 σημ. 1.

7. Αὐτόθι.

8. Ρητορική, Β', IV, 8.

9. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 305.

10. Παρὰ Δ. Στεφανίδην, ἐνθ' ἀν.

Και παρά τοῖς Ρωμαίοις, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας, ἡ ἐργασία ἐθεωρεῖτο ὡς ὑψηλὸν τι καὶ εὐγενὲς λειτουργήμα, ἴσως δὲ καὶ ἱερὰ ἀπασχόλησις, καὶ ἀπετέλει τιμητικὴν διάκρισιν διὰ πάντα ἐργαζόμενον, εὐγενῆ ἢ πληβεῖον. Καθὼς δὲ παραδίδεται μέχρις ἡμῶν, ὁ Κικινινᾶτος (519 - 439 ; π.Χ.), περίφημος ρωμαῖος πολιτικός καὶ στρατηγός, ἐκαλλιέργει ὁ ἴδιος τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ καὶ ἀσφαλῶς τὸ παράδειγμα αὐτοῦ δὲν ἦτο τὸ μόνον.

Διάστροφαι περὶ ἐργασίας ἀντιλήψεις

Αἱ ὑγιεῖς αὗται ἀντιλήψεις, καθ' ἃς ἡ ἐργασία παρίσταται ὡς ἱερὰ ὑποχρέωσις παντὸς δυναμένου νὰ ἐργάζεται, σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι μετεβλήθησαν. Ἐνῶ δηλαδὴ ἀνεγνωρίζετο πάντοτε ἡ ἐργασία ὡς σπουδαιότατος οἰκονομικὸς παράγων, παραλλήλως πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς πόλεως εἰς πολιτικὸν ὀργανισμόν καὶ τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως εἰς σύστημα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἐργάζεσθαι περιωρίσθη εἰς ὀρισμένην κατηγορίαν ἀνθρώπων, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν τάξιν τῶν δούλων. Ἐντεῦθεν ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας κατέστη ἀναγκαῖος ὡς βᾶσις τῆς ἀρχαίας οἰκονομίας καὶ καταχυρώθη φιλοσοφικῶς καὶ νομικῶς, ὡς θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ἐκθέσωμεν εἰς τὸ οἰκτεῖον κεφάλαιον. Οὕτως ἡ ἐργασία ἔπαυσε νὰ θεωρῆται ὡς τιμητικὴ ὑποχρέωσις καὶ καθῆκον παντὸς ἱκανοῦ πρὸς ἐργασίαν μέλους τῆς κοινότητος καὶ ἀντὶ τούτου ὑπελαμβάνετο ὡς ἀπασχόλησις ἀξία καταφρονήσεως καὶ μόνον διὰ τὴν τάξιν τῶν δούλων ἀρμοδία. Ἡ σφαλερὰ αὕτη ἀντιλήψις δὲν ἦτο ἀπλῶς ἀπτόκοτος τῆς φυγοπορίας τῶν καθ' ἑξῆς ὀκνηρῶν, ἀλλ' εὗρισκεν ἐρείσματα καὶ εἰς φιλοσοφικά καὶ πολιτειακά θεωρήματα, καθ' ἃ ὁ πολίτης ὄφειλε νὰ ἐκπαιδεύηται εἰς τὴν τέχνην τοῦ διοικεῖν καὶ διοικεῖσθαι, ἥτις ἀπῆρτε πολλὴν μελέτην καὶ πολλῶν εἰδῶν γνώσεις καὶ συνεπῶς δὲν εἶχε καιρὸν νὰ μετέρχηται βᾶναυσα καὶ χειρωνακτικὰ ἐπαγγέλματα¹, ἅτινα ἐθεωροῦντο ὡς μὴ προσήκοντα εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτου καὶ ὡς βλαβερὰ φέροντα², οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ἐξασθενίζοντα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν³. "Ὅχι δὲ μόνον οἱ χειρωνακτες, ἀλλὰ καὶ « πάντα τὰ περὶ τὴν καπηλείαν καὶ ἐμπορίαν καὶ πάνδοκειαν γένῃ διαβέβληνται τε καὶ ἐν ἀισχροῖς γέγονεν ονειδεσθῆναι »⁴. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου προέκυψεν ἰδιάζουσά τις τάξις πολιτῶν, ἥτις εἶχε κύριον ἔργον νὰ ἀσχολῆται περὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως πράγματα, ἀποφεύγουσα τὴν ἐργασίαν ἀκόμη καὶ ὡς δευτερεύουσαν ἀπασχόλησιν, ὡς μὴ προσήκουσαν εἰς αὐτὴν καὶ ἀξιούσα νὰ συντηρῆται ἀναλώμασι τῆς πόλεως, ὅπερ λόγῳ τῆς δουλείας καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐν ἰσχύι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δημοκρατικοῦ πολιτεύματος εὐχερῶς

1. Πλάτωνος, Νόμ., 1, 643E, 8, 846D. Πρβλ. Ἀριστοτέλους, Πολιτικά, Γ', II(IV), 9.

2. Πλάτ., Πολ., 9, 590C.

3. Εὐνοφώντος, Οἰκ., Δ', 2, Ἀπομν., Β', 8.

4. Πλάτωνος, Νόμ., 11, 918D.

ἐπετύγγανεν. Ἡδὴ, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πλάτωνος, ἀπὸ ἡμῶν περίπου τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν ἀπέζη *de facto* ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, αἱ ἄμετροι δ' αὐταὶ ἐλευθεριότητες εἶχον ὡς ἐπιπρόσθετον ἀποτέλεσμα τὴν ἀνηθικοποίησιν καὶ ἀποθράσυσιν τοῦ δήμου»¹.

Ἡ πρὸς ἐργασίαν ἀπέχθεια δὲν ἦτο ἀσθένεια προσιδιάζουσα μόνον εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν, ἀλλ' εἶχε διαδοθῆ ὡς τις μεταδοτικὴ νόσος εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, λαβοῦσα ἐπικίνδυνον μορφήν, ἰδίως μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ἐν Σπάρτῃ, παρὰ τὸ λιτοδίαίτον τοῦ λαοῦ, οἱ πολῖται, μοναδικὴν ἀπασχόλησιν ἔχοντες τὴν ἐκγύμνασίν των εἰς τὴν τέχνην τῶν ὅπλων, εἶχον ἐκ τοῦ νόμου τὸ δικαίωμα νὰ μὴ ἐργάζωνται οἱ ἴδιοι πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, ἀλλ' ἀπέζων ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν εἰλώτων, οἵτινες προωρίζοντο νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγρούς καὶ νὰ ἐκτελῶσι πᾶν εἶδος βαναύσου ἔργου. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς μεγάλας πόλεις τὰ παραγωγικὰ ἔργα ἐγίνοντο ὑπὸ τῶν δούλων, οἱ δὲ ἐλεύθεροι Ἕλληνες περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα μόνον καὶ τὴν ἀπραγμοσύνην ἀσχολούμενοι συνείργουν ἀνεπιγνώστας εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν αὐτῶν ἐξασθένησιν καὶ τὴν μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγὸν ὑποδούλωσιν αὐτῶν.

Παραλλήλως καὶ οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ὑπέταξαν τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον πάντας τοὺς λαοὺς καὶ διήρπασαν τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν, περιήγαγον αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν τῶν δούλων. Ἡ ἔγγειος ἰδιοκτησία, ἰδίως ἐν Ἰταλίᾳ περιήλθε βαθμηδὸν εἰς χεῖρας ὀλίγων γαιοκτημόνων καὶ οὕτω ἐδημιουργήθησαν τὰ περίφημα *latifundia* (ἐκτεταμένα γεωργικὰ κτήματα) πρὸς καλλιέργειαν τῶν ὁποίων οὗτοι ἐχρησιμοποιοῦν στρατιὰς δούλων, τοὺς ὁποίους ἐξεμεταλλεύοντο σκληρότατα καὶ ἀπανθρώπως μετεχειρίζοντο. Ἡ μεγάλη ἔγγειος ἰδιοκτησία ἤρξατο κατισχύουσα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ α' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος καὶ μολονότι κατεκρίνετο δριμύτατα ὑπὸ πλείστων Ρωμαίων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς², ὄλονεν ἐπαγιοῦτο καὶ ἀπετέλεσεν ἐν τέλει μόνιμον καθεστῶς. Ὡς κυριώτερα μετονεκτήματα αὐτῆς ἐτονίζοντο ἡ ἀτελής ὑπὸ δούλων καλλιέργεια τῆς γῆς, ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μικροἰδιοκτητῶν καὶ ἡ ἀπότοκος αὐτῆς ἀστυφιλία καὶ ἡ ἐκκλισίς τῶν ἠθῶν, ἡ αὔξησης τῆς πενίας καὶ ὁ κίνδυνος κοινωνικῶν ἀναστατώσεων, ὡς ἡ περίφημος συνωμοσία Κατιλίαι, σκοποῦσα εἰς τὴν ἄρσιν τῶν χρεῶν ἢ καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν περιουσιῶν τῶν πλουσίων. Ἐκ τοῦ Γαίου Πλινίου τοῦ πρεσβυτέρου (23 - 79 μ.Χ.) μανθάνομεν ὅτι τὸ ἡμισυ τῆς Ἀφρικῆς κατεῖχετο ὑπὸ ἑξ μεγάλων γαιοκτημόνων, οὗτος δὲ εἶναι ὁ περισσότερον παντὸς ἄλλου ἀταφερόμενος κατὰ τῆς λατιφουντιακῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, ἣν ἐχαρκτηρίζε καταστροφικὴν διὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους³. Ἀνάλογος ὑπῆρξεν ἡ κατάστασις καὶ εἰς τὰς ὑπολοίπους

1. Δ. Στεφανίδης, ΚΟ, σελ. 163.

2. Δ. Στεφανίδης, ΚΟ, Α', σελ. 192 ἐξ.

3. *Historia naturalis*, XVIII, 6 : « *Latifundia perdidere Italiam, iam vero et provincias. Sex domini semissem Africae possidebunt* ».

Ρωμαϊκᾶς ἐπαρχίας, εἰς δὲ τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα καὶ μάλιστα ἐν Ρώμῃ ἡ οἰκονομικὴ ἀθλιότης καὶ ἠθικὴ διαφθορὰ κατὰ τὸν α' μ.Χ. αἰῶνα εἶχον ὑπερβῆ πᾶν νοητὸν ὄριον, ὃ δὲ λαός, οὔτε εὐκαιρίας ἔχων, ἀλλ' οὔτε θέλων νὰ ἐργάζεται, ἀπῆτει τὰ πάντα ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἦτο ἀρκούντως ἱκανοποιημένος ἐὰν οὔτε ἐξησφάλιζον εἰς αὐτὸν ἄρτον καὶ θεάματα.

Ἔο θεσμός τῆς ἰδιοκτησίας παρὰ τῇ Ἰουδαϊκῇ κοινωνίᾳ

Αἱ αὐταὶ περὶ ἰδιοκτησίας ἀρχαὶ κρατοῦσι περίπου καὶ παρ' Ἰουδαίους οἱ καὶ παρ' Ἕλλησι καὶ Ρωμαίοις. Οὐσιώδης μόνον διαφορὰ ὑπάρχει εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι τόσον ἡ γῆ ὅσον καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἀνήκουσι κατὰ κυριότητα εἰς τὸν Θεὸν (Ἐξόδ. 19. 5), ὅστις διαθέτει τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς χάριν τῶν ἀνθρώπων.

Ἐο σεβασμὸς τῆς ξένης ἰδιοκτησίας ἐπιβάλλεται ρητῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐπιτάσσοντος « οὐ κλέψεις » καὶ « οὐκ ἐπιθυμήσεις . . . ὅσα τῷ πλησίον σου ἔστιν » (Ἐξόδ. 20. 14, 17, Δευτ. 5. 17, 21). Ἡ ἐπιταγὴ ὁμοίως αὕτη ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸν σεβασμὸν τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ὁμοεθνῶν Ἰουδαίων, καθ' ὅσον ἐν περιπτώσει πολέμου ἴσχυε καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ρωμαίοις πρᾶξις τῆς καταλήψεως τῆς γῆς καὶ τῶν κινήτων περιουσιακῶν στοιχείων τῶν πολεμίων ὡς πολεμικῶν λαφύρων.

Οἱ τρόποι κτήσεως οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἦσαν καὶ παρ' Ἰουδαίους ἡ ἐργασία, ἡ γεωργία, ἡ θήρα, ἡ ἐμπορία, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ πόλεμος. Ἡ προσωπικὴ ἐργασία ὁμοίως ἦτο ὁ ἠθικώτερος τρόπος κτήσεως ἀγαθῶν, διὸ καὶ ἐμφανίζεται, κατὰ τὰ ἱερὰ τῶν Γραφῶν κείμενα, ὡς θεία ἐντολὴ καὶ μάλιστα ὡς ἡ πρώτη ἐντολή, ἣτις ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου διήγησις τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως, ἐνῶ προϋποθέτει τὸν Δημιουργὸν προνοοῦντα πατρικῶς περὶ τῆς ἀκόπου συντηρήσεως τοῦ ἀνθρώπου, χάριν τοῦ ὁποίου οὗτος ἐφύτευσε τὸν παράδεισον, ἵνα ἐκ τῆς καρποῦ τῶν ἐν αὐτῷ δένδρων δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ προμηθεύηται τὴν τροφὴν αὐτοῦ (Γεν. 1. 29, 2. 9, 16), παρέχει καὶ τὴν ἐξήγησιν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν προώρισε τὸν ἄνθρωπον νὰ μένη ἄργός, ἀλλ' « ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάττειν » (Γεν. 2. 15). Ἐκ τούτων εἶναι πρόδηλον, ὅτι ἡ ἐργασία δὲν ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον μετὰ τὴν πτώσιν ὡς ποινὴ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ πρὸ τῆς πτώσεως ἔνθεν μὲν ὡς ὑποχρέωσις, ἔνθεν δὲ ὡς εὐχάριστος ἀπασχόλησις. Ποινὰ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἦσαν οὐχὶ ἡ προσωπικὴ ἐργασία, ἀλλ' ὁ ἰδρῶς τοῦ προσώπου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ἐκπτώτος τοῦ παραδείσου ἄνθρωπος ἀφείλε νὰ τρώῃ τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ αἱ ἀκάνθαι καὶ οἱ τρίβολοι, οὓς θὰ ἀπέδιδεν αὐτῷ ἢ ὑπ' αὐτοῦ καλλιεργουμένη γῆ, ἀντὶ τῶν προσδοκωμένων πλουσιῶν καρπῶν αὐτῆς (Γεν. 3. 18, 19, 23). Περαιτέρω ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος παρουσιάζει τὴν ἐργασίαν ὡς θείαν ἐντολήν, καθ' ἣν ὁ πιστὸς Ἰουδαῖος ὀφείλει νὰ ἐργάζεται ἐξ ἡμέρας καθ' ἑβδομάδα¹, πολλαχοῦ δὲ ἡ Παλαιὰ Δια-

1. Πρβλ. Ἐξ. 20.9, 23.12, 31.15, 34.21, 35.2, Λευ. 23.3, Δευτ. 5.13.

θήκη συνιστᾷ τὴν ἀγάπην πρὸς οἰανδήποτε ἐργασίαν καὶ κυρίως τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ὡς ἐν τοῖς χωρίοις· «μὴ μισήσης ἐπίπονον ἐργασίαν». (Σοφ. Σειρ. 7.1), «ἐργάζου τὴν γῆν σου» (Ἠσ. 23.10), καὶ παρέχει τὴν βεβαίωσιν ὅτι «ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν πλησθήσεται ἄρτων» (Παρμ. 28.19).

Τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δὲν εἶχεν ἀπόλυτον χαρακτῆρα παρ' Ἰουδαίους, διότι ὁ νόμος, ἵνα ἀποτρέψῃ τὴν συγκέντρωσιν ὑπερμέτρου πλοῦτου εἰς χεῖρας τῶν ἐπιτηδειοτέρων, θεσπίζει τὴν ἀνά πᾶν ἑβδομον ἔτος ἀπόσβεισιν τῶν χρεῶν (Δευτ. 15. 2) καὶ τὴν χειραφέτησιν τῶν δούλων Ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς (Ἐξῶδ. 21. 2, Δευτ. 15. 12). Ὡς πρὸς τὴν ἔγγειον ὁμοῦς ἰδιοκτησίαν ὁ νόμος ὥριζεν ὅπως ἀνά πᾶν πεντηκοστὸν ἔτος ἐπιστρέφονται εἰς τὸν πρῶτον ἰδιοκτήτην πάντα τὰ πωληθέντα ἢ ὡς ἐνέχυρον δοθέντα ἀγροτικά κτήματα ἢ οἰκίαι ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα καὶ δὴ ἄνευ ἀποζημιώσεως (Λευιτ. 25. 10, 13, 32, Ἰεζ. 46. 17). Τὸ μέτρον τοῦτο ἐθεμελιούτο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῆς ἐγγείου περιουσίας ἦτο προσωποπαγές καὶ ἀναπαλλοτρίωτον καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ ἰδιοκτήτης δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὴν εἰς ἄλλον εἰ μὴ μόνον εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ. Ἡδύνατο ὁμοῦς νὰ πωλῇ τὴν ἐπικαρπίαν αὐτῆς, διὸ καὶ ἡ ἀξία τῆς πωλήσεως ἐποικίλλεν ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς πωλήσεως μέχρι τοῦ ἰωβηλαίου ἔτους, ἦτοι τοῦ ἔτους τῆς ἀφέσεως (Λευιτ. 25. 15-17), καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ τις ἐκ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἐξώσθῃ διὰ παντός ἀπὸ τῆς περιουσίαν αὐτοῦ (Ἰεζ. 46. 18)¹. Ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἔσχυε προκειμένου περὶ πωληθείσης οἰκίας ἐντὸς πόλεως περιβαλλομένης ὑπὸ τειχῶν, ἣν ὁ πωλήσας ἠδύνατο νὰ ἐξαγοράσῃ ἐκ νέου ἐντὸς ἐνὸς ἔτους, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ὁποίου αὕτη ἀνῆκε πλέον μονίμως εἰς τὸν ἀγοραστὴν καὶ δὲν ἀπεδίδοτο εἰς τὸν ἀρχικὸν κάτοχον αὐτῆς οὔτε κατὰ τὸ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἀφέσεως (Λευιτ. 25. 29-30) εἰ μὴ μόνον ἐὰν ἀνῆκεν εἰς Λευίτην (Λευιτ. 25. 33).

Θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ νόμου ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα, ὅτι οὐδεὶς ἔπρεπε νὰ εἶναι πτωχὸς μεταξὺ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ (Δευτ. 15. 4) τόσον, ὥστε νὰ στερῆται τῶν ἀναγκαίων πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ εὖπορος Ἰσραηλίτης ὑπεχρεοῦτο νὰ δανείζῃ τὸν πτωχὸν ἔστω καὶ ἐὰν τὸ ἔτος τῆς ἀφέσεως τῶν χρεῶν ἦτο ἐγγὺς (Δευτ. 15. 7-9). Ἐντεῦθεν καὶ ὁ δανεισμὸς ἐπὶ τόκῳ μεταξὺ Ἰουδαίων ἀπηγορεύετο², ἐπετρέπετο ὁμοῦς εἰς Ἰουδαῖον νὰ δανείζῃ ἐπὶ τόκῳ μὴ Ἰουδαῖον (Δευτ. 23. 20).

Λί διατάξεις αὗται τοῦ νόμου εἶναι ἐνδεικτικαὶ τῶν κοινωνιστικῶν ἀρχῶν, αἵτινες διεῖπον τὸ Ἰουδαϊκὸν δίκαιον, ὅπερ, θεωροῦν τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ὡς δῶρα τοῦ Θεοῦ πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐπέβαλλεν, ἂν μὴ

1. Ἀ θ. Χ α σ τ ο ὕ π η, Παλαιὰ Διαθήκη, ἐκδ. Δ. Δημητράκου, τόμ. Α', σελ. 860β.

2. Ἐξῶδ., 22. 25, Λευιτ. 25. 37, Δευτ. 23.19. Πρβλ. Ψαλ. 54. 12 καὶ Ἱερ. 9. 5 : « Τόκος ἐπὶ τόκῳ » κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον ἢ φράσις αὕτη ἔχει « ἀδικίαν ἐπὶ ἀδικίας », μετάφρασις Ἀ θ. Χ α σ τ ο ὕ π η, Παλαιὰ Διαθήκη, ἐκδ. Δ. Δημητράκου, τόμ. Β', σελ. 638.

τὴν ἴσην κατανομήν αὐτῶν μεταξύ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦλάχιστον τὴν καλὴν χρῆσιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν πλουσίων, οἵτινες ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ὄφειλον νὰ παρέχουσι μέρος αὐτῶν εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, ὥστε οὐδὲν μέλος τῆς κοινότητος νὰ στερηθῆται τῶν στοιχειωδῶν μέσων τῆς ζωῆς¹. Ἐν τούτοις ἐν τῇ πράξει αἱ ἀρχαὶ αὗται δὲν ἐτηροῦντο πάντοτε², ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, οὓς σφοδρότατα ἐπικρίνουσιν οἱ προφῆται ὡς συντρόφους κλεπτῶν, ὡς ἀγαπῶντας τὴν δωροδοκίαν καὶ τὴν δωροληψίαν καὶ ὡς ἀδιαφοροῦντας διὰ τὸ δίκαιον τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν³, ἐὰν δὲ κρίνωμεν ἐκ παρομοίου ἐλέγχου τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τῶν γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων⁴, αἱ ἀρχαὶ αὗται τοῦ νόμου ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εἶχον ἐντελῶς λησμονηθῆ ἀπὸ τοῦ ἀρχοντα τοῦ Ἰσραήλ.

Ἡ περὶ ἰδιοκτησίας χριστιανικὴ διδασκαλία.

Τὰ ἱερά τοῦ Χριστιανισμοῦ κείμενα δὲν ἐκτίθενται συγκεκριμένην οἰκονομικὴν θεωρίαν καὶ ἐπομένως δὲν ἀσχολοῦνται εἰδικῶς περὶ τὸν καθορισμὸν ὄρισμένων κανόνων διεπόντων τὸν θεσμὸν τῆς ἰδιοκτησίας. Οὐχ ἤττον ἐκ τοῦ εἰς αὐτὰ ἐγκατεσπαρμένου ὕλικου δυνάμεθα νὰ συνθέσωμεν πλήρως τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας, περὶ τῶν πηγῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν ἰδιοκτησίαν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ νομίμου χρήσεως αὐτῶν.

Μελετῶντες τὰς χριστιανικὰς πηγὰς, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ μὲν τέταρτον εὐαγγέλιον ἐπὶ καθαρῶς πνευματικοῦ ἐδάφους κινούμενον οὐδόλως ἄπτεται τοῦ ζητήματος τῆς ὕλικῆς ἰδιοκτησίας, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς πλήρους ἀπουσίας ἐξ αὐτοῦ ἐκφράσεων καὶ λέξεων δηλωτικῶν τῆς πτωχείας ἢ τοῦ πλοῦτου, τὸ δὲ δεῦτερον εὐαγγέλιον ἐλάχιστον προσφέρει ὕλικὸν ἀφορῶν εὐθέως εἰς τὸ περὶ ἰδιοκτησίας θέμα. Οὕτω τὴν περὶ ἰδιοκτησίας χριστιανικὴν διδασκαλίαν ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὰ εὐαγγέλια τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ, παρ' οἷς εὐρίσκομεν ἀφθονον ὕλικόν, τὰ λοιπὰ τῆς Κ. Δ. βιβλία καὶ τὰ συγγράμματα τῶν κοινωνιολογησάντων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐξετάζοντες τὴν εἰς τὰ εὐαγγέλια περιεχομένην διδασκαλίαν παρατηροῦμεν ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εὐνοεῖ μᾶλλον τὴν ἀκτημοσύνην ἢ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν. Ὁ ἴδιος ἐμφανίζεται ὡς μηδὲν κεκτημένος, μὴ ἔχων οὐδὲ «ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ» (Μτ. 8.20, Λκ. 9.58). Ἐντέλλεται τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ «μὴ κτήσεσθε χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μὴ πήραν μηδὲ δύο χιτῶνας μηδὲ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας, μηδὲ

1. Πρβλ. Ψαλμ. 40.1, Δευτ. 15.11, Πάροι. 14.21, Ἦσ. 6.7.

2. Πρβλ. Νεεμ. 5.1ἔξ. Ἦσ. 5.8.

3. Ἦσ. 1.23, Ἱερ. 5.28, 22.13—14, 17, Μιχ. 3.11, 7.3.

4. Ματθ. 23.13, Μάρκ. 12.40, Λουκ. 30.47.

ράβδον» (Μτ. 10.9-10, Λκ. 9.3). Εἰς περιπτώσεις περιουσιακῶν διαφορῶν, ἐν μιᾷ μὲν συγκεκριμένῃ περιστάσει δὲν ἀποδέχεται τὸν ρόλον τοῦ μεριστοῦ τῆς πατρικῆς κληρονομίας μεταξύ ἀδελφῶν (Λκ. 12.14), δι' ἄλλας δὲ περιπτώσεις συμβουλεύει γενικῶς· «τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον» (Μτ. 5.40), καὶ «ἀπὸ τοῦ ἀφροντός σου τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσης» (Λκ. 6.29). Παραγγέλλει πρὸς πάντας «μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς» (Μτ. 6.19), πρὸς δὲ τὸν πλούσιον νεανίσκον «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι ὑπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς» (Μτ. 19.21, Λκ. 18.22) καὶ βεβαιοῖ περαιτέρω, ὅτι «δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Λκ. 18.24). Ἀλλαχοῦ μακαρίζει τοὺς πτωχοὺς (Λκ. 6.20) καὶ ταλανίζει τοὺς πλουσίους (Λκ. 6.24), συνιστᾷ μὴ μεριμνᾶν περὶ τροφῆς καὶ ἐνδύματος (Μτ. 6.25, Λκ. 12.22) καὶ προσομοιάζει τοὺς ὑπὸ τῶν μεριμνῶν τοῦ βίου καὶ τοῦ πλούτου κατεχομένους πρὸς σπῆρον πεσόντα εἰς ἀκανθώδη γῆν, συμπνιγέντα ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ ἄκαρπον γενόμενον (Μτ. 13.22, Μρ. 4.19, Λκ. 8.14). Ἐν μιᾷ μάλιστα περιπτώσει, ὑπὸ τὸ κράτος ἱερᾶς ἀγανακτήσεως κατὰ τῶν βεβηλούντων τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἐμπόρων, οὐ μόνον ἐκδιώκει αὐτοὺς βιαίως ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἀλλὰ καί, οἶονει περιφρονῶν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας αὐτῶν, προξενεῖ αὐτοῖς πολλὴν ζημίαν, καταστρέφας τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περισσότερὰς καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν, ὧν τὰ κέρματα διεσκόρπισε (Μτ. 21.12, Μρ. 11.15, Ἰω. 2.15).

Ἐν τούτοις τὰ ἀνωτέρω δὲν σημαίνουσιν ἀναγκαίως, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἰσηγεῖται τὴν ἀκτημοσύνην καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν ἰδιοκτησίαν. Τὰς πραγματικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Ἰησοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν δυνάμεθα νὰ διακριβώσωμεν ὀρθῶς ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὰς διαφόρους κοινωνικὰς τάξεις, εἰς τὸ περιβάλλον τῶν ὁποίων εἰσῆλθε καὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκινεῖτο καὶ ἔδρα. Ἐκεῖνοι, οἵτινες πρῶτοι ἀμέσως καὶ ἀσμένως ὑπεδέχθησαν αὐτὸν ἀνήκον ἀσφαλῶς οὐχὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν πλουσίων ἢ τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ κατὰ κανόνα εἰς τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀπαίδευτον λαόν. Μεταξὺ τοῦ λαοῦ, ὅστις συνωστίζετο καθ' ἑκάστην περὶ τὸν γλυκὺν Διδάσκαλον, οὗτινος τὸ κήρυγμα ἀνεένεωε τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ περὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν καταθλιβόντων αὐτὸν δεινῶν, ἦσαν ἀναντιρρήτως πλεῖστοι πένητες καὶ κοινωνικῶς ἀπόβλητοι. Ὑπῆρχον ὁμῶς καὶ πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς ὅλας τὰς οικονομικὰς βαθμίδας τῆς εὐήμερουσας τάξεως. Οἱ ἄλιεῖς, τοὺς ὁποίους πρῶτους ἐκάλεσεν ὁ Ἰησοῦς ὡς μαθητὰς αὐτοῦ, δὲν ἦσαν πένητες καὶ ἄστεγοι, ἀλλ' ἄνθρωποι κεκτημένοι ἀλιευτικὰ πλοῖα καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐκμίσθωσιν ἐργατῶν εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν (Μρ. 1.20). Εἰς μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶχε καὶ κοινωνικὰς σχέσεις μετὰ τῆς ἀρχούσης τάξεως, «ὧν γνωστός τῷ ἀρχιερεῖ» (Ἰω. 18.15). Ὁ Πέτρος ἦτο οἰκογενειάρχης ἀρκούντως εὐπορος, συντηρῶν καὶ τὴν πενθερὰν αὐτοῦ (Μτ. 8.14). Ὁ Ματθαῖος ἦτο τελώνης, εἰς τὴν οἰκίαν δ' αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς παρεκάθησεν εἰς δεῖπνον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων (Μτ. 9.10, Μρ. 2.15),

γεγονός ἕπερ ἐμφαίνει τοῦτον λίαν εὐημεροῦντα. Ἐκ δὲ τοῦ εὐρυτέρου κύκλου τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ὁ ἀρχιτελώνης Ζακχαῖος «ἦν πλούσιος», καὶ ὁμοίως ὁ Ἰησοῦς προτείνει αὐτῷ «σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι» (Λουκ. 19.2, 5). Ὁ φαρισαῖος Νικόδημος, ἀρχὼν τῶν Ἰουδαίων, γίνεται ἀσμένως δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ οὐδαμῶς ἐλέγχεται ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ (Ἰω. 3.2). Ἡ «Ἰωάννα γυνὴ Χουζᾶ, ἐπιτρόπου Ἡρώδου καὶ Σουσάνα καὶ ἕτεραι πολλαί» πλούσιαι γυναῖκες «διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς» (Λκ. 8.3). Ὁ οἶκος τοῦ φίλου αὐτοῦ Λαζάρου ἐν Βιθανία ἔνθα ὁ Ἰησοῦς κατ' ἐπανάληψιν εὗρεν ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν ἀπὸ τὸν κάματον τῆς δημοσίας δράσεως αὐτοῦ, ἦτο οἶκος διαθέτων πολλὰς ἀνέσεις, παρ' ἧ ὑπῆρχε καὶ «λίτρα μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου» (Ἰω. 12.3). Καὶ τέλος ὁ φαρισαῖος καὶ ἄρχων τῶν Ἰουδαίων Νικόδημος καὶ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας Ἰωσήφ, «βουλευτὴς ὑπάρχων», «μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ», καὶ «προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», προσφέρουσιν, ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὁ μὲν «μίγμα σμύρνας καὶ ἀλόης ὡς λίτρας ἑκατόν», ὁ δὲ τάφον λαξευτὸν διὰ τὴν ταφὴν αὐτοῦ¹.

Ἀποδίδων ὁ Ἰησοῦς τὴν πρέπουσαν ἀξίαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, δὲν μεταχειρίζεται οἰκονομικὰ ἢ κοινωνικὰ κριτήρια, ἵνα ρυθμίση τὴν ἐναντι τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων συμπεριφορὰν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο αἰσθάνεται τὴν αὐτὴν ἀνεσίαν, τόσον ὅταν παρακάθηται εἰς τὴν τράπεζαν τῶν φιλοξενούντων αὐτὸν πλουσίων², ὅσον καὶ ὅταν συναντᾷ τυχαίως πτωχοὺς ἐπαίτας παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτοῦντας (Μρ. 10.46) καὶ ἀποκαλύπτει τὰς ὑψηλοτέρας θείας ἀληθείας εἰς τὴν ἀφελῆ καὶ ἀμαθῆ Σαμαρείτιδα (Ἰω. 4.7-26) μετὰ τόσης προθυμίας καὶ ἐλευθερίας, μεθ' ὅσης καὶ πρὸς τὸν πεπαιδευμένον ἄρχοντα τῶν Ἰουδαίων Νικόδημον (Ἰω. 3.1-21). Τὸ οὐσιῶδες περιεχόμενον τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἣν διέπει ὅλως ἰδιόζουσα ἠθικὴ τάξις ἐν τῇ ὁποίᾳ αἱ περὶ πτωχῶν καὶ πλουσίων καὶ αἱ λοιπαὶ κοινωνικαὶ διακρίσεις δὲν εὐρίσκουσι θέσιν. Τὸ ἰδεῶδες τῆς βασιλείας, ἀγνοοῦν τὰς οἰασθήποτε διακρίσεις, ἐξαιρεῖ τὴν ἀξίαν πάντων τῶν ἀνθρώπων ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ, θεωρεῖ αὐτοὺς κινουμένους καὶ ζῶντας ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει κοινότης ἰδεωδῶν καὶ ἀναγκῶν, ἣτις συνθέτει πάσας τὰς κοινωνικὰς ομάδας εἰς μίαν πανανθρώπινον ἀδελφότητα (Μτ. 23.8), ἣν ὁ Παῦλος παραστατικῶς παρομοιάζει πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα (1 Κορ. 12.14-17). Κατὰ συνέπειαν, ἐκεῖνο, ὅπερ ἀποδοκιμάζει ἢ ἐπιδοκιμάζει ὁ Ἰησοῦς, εἶναι πᾶν ὅ,τι ἐμποδίζει ἢ συμβάλλει εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ κύριον πρὸς τοῦτο ἐμπόδιον εἶναι κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἡ ἀμαρτία, ἣτις δύναται νὰ ἐμφωλευῇ ὑπὸ τὰ διάφορα εἶδη τῆς κακίας εἰς τὰς καρδίας τόσον τῶν πλουσίων ὅσον καὶ τῶν πτωχῶν, μία δὲ ἐκ τῶν συνηθεστέρων μορφῶν

1. Μρ. 15.43, Λκ. 23.50,53, Ἰω. 19.38,39,41.

2. Μτ. 9.10, 26.6, Μρ. 2.15, 14.3, Λκ. 8.36, Ἰω. 12.2.

τῆς κακίας εἶναι καὶ ἡ ὑπέρμετρος εἰς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ προσκόλλησις, ἥτις βαθυκερδὴν καὶ ἀνεπιγνώστως ἐκτρέπει εἰς τὴν πλεονεξίαν, «ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία» (Κολ. 3.5, Ἐφ. 5.5), καλλιεργεῖ τὴν νοσηρὰν φιλαυτίαν καὶ διώκει ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ πλεονέκτου τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἀπόβλητον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀγάπη τοῦ πλοῦτου δὲν εἶναι μόνον ἐμπόδιον διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ὀρθὴν λογικὴν, τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἀδηλόγητα τοῦ πλοῦτου (1 Τιμ. 6.17), συχνότατα ἀλλόσποντος κάτοχον, ὡς ἡ πείρα καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος διδάσκουσι, τοῦτο δέ, διότι «ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν» ἐμβάλλει ἑαυτὸν εἰς πολλὰς ἀνησυχίας καὶ μωρὰς φροντίδας, μετὰ δὲ τὸν θάνατον, ὅστις εἶναι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐπικείμενος, ὁ πλοῦτος εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ (Λκ. 12.15-21)¹. Ἔτι πλέον ἢ μετὰ πάθους τοιαύτη προσκόλλησις εἰς τὸν πλοῦτον σημαίνει διὰ τὸν Ἰησοῦν διαστροφὴν τῆς ἀρχῆς τῆς κυριότητος, καθ' ὅσον ἐν τῇ πραγματικότητι ἀντιμεθιστᾷ τὸν πλοῦτον εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἑαυτοῦ κυρίου καὶ τὰνάπαλιν οὕτως, ὥστε ὁ πλοῦτος, ὅστις προορισμὸν ἔχει νὰ ὑπηρετῇ τὸν κάτοχον αὐτοῦ ἀποβαίνει κύριος αὐτοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, σημαίνει τὴν θεοποίησιν καὶ λατρείαν τοῦ πλοῦτου καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ οὐδεὶς δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς δύο κυρίους, τουτέστι «Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ» (Ματθ. 6.24, Λκ. 16.13). Διὰ τοῦτο παραγγέλλει ὁ Ἰησοῦς μὴ θησαυρίζειν θησαυροὺς ὑλικούς, ἀλλὰ θησαυροὺς πνευματικούς ἐν οὐρανῷ, «ἔπου γὰρ ὁ θησαυρὸς ὑμῶν ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν» (Μτ. 6.19-21, Λκ. 12.33-34), ἐκ δὲ τῆς ποιότητος τοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ κρίνεται ἕκαστος ὡς ἀγαθὸς μὲν ἂν ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐκβάλλῃ ἀγαθὰ, πονηρὸς δὲ ἂν τούναντίον ἐκβάλλῃ πονηρὰ (Μτ. 12.35, Λκ. 6.45), εἴτε πλούσιος εἴτε πτωχὸς εἶναι οὗτος εἰς ὑλικά ἀγαθὰ. Ἐντεῦθεν καὶ πρὸς τὸν γραμματέα, ὅστις τὸ ἀγαπᾷν τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ὠμολόγησεν ὅτι εἶναι «πλεῖον πάντων τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ τῶν θυσιῶν», εἶπεν «οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν» (Μτ. 12.33, 34), καὶ τὸν πλούσιον Ζακχαῖον, ὅταν ἤκουσε παρ' αὐτοῦ «ἰδοὺ τὸ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων μου δίδωμι τοῖς πτωχοῖς καὶ εἴ τις ἐσυκοφάντησα ἀποδίδωμι τετραπλοῦν, ἐβεβαίωσε· «σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο» (Λκ. 18.8, 9), μολονότι καὶ μετὰ τὴν διανομὴν τοῦ ἡμίσεος τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ καὶ τὴν τετραπλὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἀδικιῶν ὁ Ζακχαῖος παρέμεινεν εἰσέτι πλούσιος, ἐνῶ τούναντίον τὸν μηδὲν κεκτημένον πονηρὸν δοῦλον ἀποφαίνεται αὐστηροτάτης καταδίκης ἄξιον, διότι δὲν ἠλέησε τὸν ὀφειλέτην σύνδουλον αὐτοῦ, ὡς ὁ ἴδιος ἠλεήθη ὑπὸ τοῦ κυρίου ἀμφοτέρων (Μτ. 18.28-34). Ἡ ἀγάπη τοῦ πλοῦτου καὶ οὐχὶ ὁ πλοῦτος καθ' ἑαυτὸν ἐμποδίζει τὸν πλούσιον νεανίσκον νὰ εἰσέλθῃ

1. Πρβλ. 1 Τιμ. 6,9: «Οἱ βουλούμενοι πλουτεῖν ἐπιπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀθρώπους εἰς δλεθρον καὶ ἀπώλειαν».

εις τὴν αἰώνιον ζωὴν, διότι ὑπερμέτρως προσκεκολλημένος ὢν εἰς τοὺς ἐπιγελοῦς θησαυροὺς αὐτοῦ μόλις ἤκουσε τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἰησοῦ «ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ . . . ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά» (Μτ. 19.21, 22).

Ἐντεῦθεν συναγεται σαφῶς ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν διετύπωσε, ὡς τις ἀστικὸς νομοθέτης, κανόνας διέποντας τὰ τῆς ιδιοκτησίας. Θεωρεῖ τὰς σχέσεις τῶν πλουσιῶν καὶ τῶν πτωχῶν ἐκ τῶν ἄνω ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἰδεώδους τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἣν ἤλθε νὰ ἐγκαθιδρῦσῃ εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους. Ἀνώτατος σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ τε πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ εἶναι ἡ ὑπηρεσία τῆς Βασιλείας. Δὲν ὑπάρχει εἰ μὴ μία ἀπόφασις δι' ἀμφοτέρους· ἡ ἀπόφασις ἐὰν θὰ ὑπηρετῶσι τὸν Θεὸν ἢ τον μαμωνᾶν¹. Ἐὰν μακαρίζῃ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐνιαχοῦ ταλανίζῃ τοὺς πλουσίους, πράττει τοῦτο οὐχὶ ἐκφραζόμενος ὑπὲρ τῆς ἀκτημοσύνης ἢ κατὰ τῆς ιδιοκτησίας, ἀλλ' ἐνθεν μὲν, ἵνα ἐξυψώσῃ ἠθικῶς τὴν κοινωνικῶς περιφρονουμένην τάξιν τῶν πτωχῶν, ἐνθεν δέ, ἵνα καυτηριάσῃ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἀγάπης ἐνίων πλουσιῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἵνα διδάξῃ ὅτι ὁ ὅπωςδῆποτε κτώμενος, πλὴν κακῶς χρησιμοποιοῦμενος, πλοῦτος καταδικῆς μᾶλλον ἢ εὐλογίας εἶναι πρόξενος. Ἐμμεσον ἀποδοκιμασίαν τῆς κατηγορίας ταύτης τῶν πλουσιῶν καὶ τῆς κακῆς χρήσεως τοῦ πλοῦτου ἀνακαλύπτωμεν εἰς τὰς παραβολὰς τοῦ ἄφρονος πλουσίου (Λκ. 12.16-21) καὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου (Λκ. 16.19-31), οἵτινες τὴν ἰδίαν ἀπόλαυσιν ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν τιθέντες, ἀντιπαρήρχοντο ἀνάληγτοι τὴν πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν παρελάνουσάν ἀθλιότητα τῶν πτωχῶν.

Κατὰ ταῦτα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ δὲν ὑπάρχει ἕδαφος, ἐφ' οὗ θὰ ἠδύνατο νὰ θεμελιωθῇ ἡ ὑπόθεσις ὅτι οὗτος σκοπεῖ εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ιδιοκτησίας. Ὅπως τούναντίον, καθὼς ἀπώτερος σκοπὸς αὐτοῦ δὲν εἶναι νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς ὑφισταμένους κοινωνικοὺς θεσμοὺς, ἀλλὰ νὰ ἐξυψώσῃ καὶ ἀγιάσῃ αὐτοὺς καὶ σὺν αὐτοῖς καὶ τὸν ὅλον ἀνθρώπινον βίον, οὕτω καὶ ἡ περὶ ιδιοκτησίας διδασκαλία αὐτοῦ ἀποβλέπει εἰς τὴν ἠθικὴν ἐξύψωσιν τοῦ θεσμοῦ, ἵνα θέσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Βασιλείας. Τῆς ὅλης διδασκαλίας αὐτοῦ διήκει ἡ ἀρχή, ὅτι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ πηγάζουσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ (Μτ. 6.11, Λκ. 11.3), ὅστις ὡς φιλόστοργος πατὴρ χορηγεῖ αὐτὰ ἀφθόνως, ἵνα ἀπολαύωσιν αὐτῶν μετ' εὐχαριστίας (1 Τιμ. 4.3, 4) πάντες οἱ ἄνθρωποι ὡς τέκνα Θεοῦ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν εἶναι ἠθικῶς ἀνεκτὸν οἱ μὲν πλοῦσι νὰ περισσεύωσιν ἀγαθῶν, οἱ δὲ πτωχοὶ νὰ στερῶνται καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου. Ἡ ἀρχὴ αὕτη προσδιορίζει καὶ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς ιδιοκτησίας εἰς τὰ πλαίσια τοῦ νέου τρόπου ζωῆς, ὃν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ εἰσηγεῖται. Κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, εἴτε κληρονομίας, εἴτε προσωπικῆς ἐργασίας, εἴτε ἄλλης τινὸς οἰκονομικῆς πηγῆς εἶναι προϊόντα, δὲν ἀνήκουσιν οὐσιαστικῶς εἰς τὸν

1. Fr. Peabody, Jesus Christ and the Social Question, σελ. 207.

κάτοχον αὐτῶν, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, ὅστις ἐνεπιστεύθη ταῦτα εἰς αὐτόν, ὡς εἰς οἰκονόμον αὐτοῦ, σὺν τῇ ἐντολῇ νὰ διαχειρίζηται αὐτὰ νομίμως καὶ δικαίως ἐπὶ ἀποδόσει λογαριασμοῦ. Καὶ γενικῶς μὲν ὡς χορηγὸν τῶν βιοτικῶν ἀγαθῶν εἰς πάντα ἄνθρωπον ἐμφαίνει τὸν Θεὸν ἢ ἐν τῇ Κυριακῇ Προσευχῇ ἐπίκλησις «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς . . . τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον» (Μτ. 6.11, Λκ. 11.3), εἰδικῶς δὲ ὡς μεριζόμενον τὰ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντα ὑλικά ἀγαθὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἰς διαχειριστὰς καὶ οἰκονόμους αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκάστου δύναμιν, ὑποδηλοῦσιν αὐτὸν αἱ παραβολαὶ τοῦ ἀποδημοῦντος εὐγενοῦς ¹ καὶ τοῦ κυρίου τοῦ ἀμπελῶνος ². Ἐν ταῖς παραβολαῖς ταύταις ὁ Θεὸς εἰκονίζεται ἔνθεν μὲν ὡς ἄνθρωπος εὐγενῆς, ὅστις, σκοπῶν νὰ ἀποδημήσῃ εἰς ἄλλην χώραν, ἐμπιστεύεται τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ εἰς τοὺς ἰδίους δούλους, ἵνα διαχειρίζωνται αὐτὰ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ, ἔνθεν δὲ ὡς κύριος ἀμπελῶνος, ὃν ὁ ἴδιος ἐφύτευσε καὶ ἐξέδοτο γεωργοῖς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐν τῷ καιρῷ τοῦ τρυγητοῦ ἀπέστειλε τὸν δούλον αὐτοῦ, ἵνα λάβῃ ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος. Οἱ δούλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ κύριος αὐτῶν ἐνεπιστεύθη τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ καὶ οἱ γεωργοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἐξέδοτο τὸν ἀμπελῶνα, ὑποδηλοῦσι σαφῶς ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἀναθέτει τὴν διαχείρισιν τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ. Ἐκ τούτων, οἱ μὲν πιστοὶ οἰκονόμοι αὐτοῦ ἀποδειχθέντες ἐπαινοῦνται καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν καλῶς διαχειρισθέντα ἀγαθὰ κατακυροῦνται ὀριστικῶς καὶ μονίμως εἰς τὴν κυριότητα αὐτῶν, οἱ δὲ τούναντίον ἐκπίπτουσι τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κυρίου αὐτῶν καὶ ὑποβάλλονται εἰς αὐστηροτάτην καταδίκην. Εἶναι δὲ κατὰ ἀλήθειαν πιστὸς οἰκονόμος ἐκεῖνος, ὅστις διαθέτει τὰ εἰς αὐτὸν πιστευθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν σκοπῶν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἥτοι διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ συνανθρώπων καὶ τέκνων τοῦ Θεοῦ, τῶν δεομένων βοήθειας. Οὕτω πῶς τις διαχειρίζομενος τὰ εἰς τὴν προσωρινὴν κατοχὴν αὐτοῦ ὑλικά ἀγαθὰ ἀποταμιεύει ταῦτα ὡς ἰδίους θησαυροὺς ἐν τῷ οὐρανῷ, τουτέστιν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, κατὰ τὴν βεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ· «ὅσα ἔχεις πώλησον καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ».

Ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ βαθύτερον νόημα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ περὶ ἰδιοκτησίας βεβαιούμεθα ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς πράξεως τῆς πρώτης ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανικῆς κοινότητος, ἥτις, ἐγγύτατα ἰσταμένη πρὸς τὸν Ἰησοῦν, οὕτως ἐνόησε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ ἐπειράθη πρακτικῶς νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὴν εἰς τὸν συλλογικὸν βίον τῶν μελῶν αὐτῆς, ἔνθεν δὲ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν σπουδαιότερων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ Διδασκάλων. Οἱ πρῶτοι μαθηταὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἐντόνου πρὸς τὸν Διδάσκαλον αὐτῶν καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης παρητήθησαν ἐκουσίως τῆς κυριότητος ἐπὶ

1. Ματθ. 25. 14 ἐξ., Μάρκ. 13.34 ἐξ., Λουκ. 19.12 ἐξ.

2. Μάρκ. 12.1 ἐξ.

τῶν περιουσιῶν αὐτῶν «καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά, καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε» (Πρ. 2.44-45). Ἡ πράξις ἕως αὕτη οὐδὲν εἶχε τὸ κοινὸν πρὸς τὸ σημερινὸν κομμουνιστικὸν σύστημα, οὔτε δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς λόγος πρὸς δικαιοσύνην αὐτοῦ. Ὅπως τοῦναντίον, ἐνῶ κατὰ τὴν κομμουνιστικὴν περὶ ἰδιοκτησίας ἀντίληψιν ὁ πολίτης οὐδὲν τι ἔχει ἴδιον, ἀλλ' ἅπαντα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν κυριότητα τῆς κοινότητος ὡς ὅλον λαμβανομένης, εἰς τὴν πράξιν τῶν πρώτων χριστιανῶν ἴσχυεν ὁ κανὼν, καθ' ὃν, κατὰ τὴν σαφῆ ἐξήγησιν τοῦ Πέτρου (Πρ. 5.4), τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα ἐκάστου μέλους τῆς κοινότητος, εἴτε μένοντα ὡς εἶχον, εἴτε πωλούμενα, ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ μόνον ἐκουσίως προσφερόμενα διετίθεντο διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐνδεῶν μελῶν αὐτῆς. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐθελουσίας προσφορᾶς πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐνδεῶν διέπει ἐφεξῆς τὴν πράξιν τῶν Χριστιανῶν καὶ οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ περὶπτωσίς τις ἐνδεικτικὴ βιαίας ἢ διὰ πειθαναγκασμαῦ στερήσεως τοῦ δικαίωματος τῆς ἰδιοκτησίας. Ἀναγνωρίζεται εἰς ἕκαστον πλήρης ἐλευθερία καὶ ἐπαινεῖται «ἡ προθυμία τοῦ θέλειν»¹ νὰ προσφέρῃ «καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης· ἴλαρόν γάρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός» (2 Κορ. 9.7). Εἰς τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τῶν πλουσίων μελῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεισῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτείνεται ὁ Παῦλος, προτρέπων αὐτὰ «ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως» (Γαλ. 6.10). Συνιστᾷ τὴν αὐτάρκειαν² καὶ παραγγέλλει διὰ τοῦ Τιμοθέου πρὸς τοὺς πλουσίους τοῦ νῦν αἰῶνος «μὴ ἠλτικνεῖαι ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλόγητι, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν, ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς, ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς» (1 Τιμ. 6.17-18). Ὁ ἴδιος πάλιν ἐπαφίεται εἰς τὴν ἐλευθέραν προαίρεσιν τῶν μελῶν τῶν Ἐκκλησιῶν Γαλατίας καὶ Κορίνθου, συνιστῶν αὐτοῖς· ἕκαστος «κατὰ μίαν σαββάτων ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων ὅτι ἂν εὐδοῦται» (1 Κορ. 16.2, 2 Κορ. 9.7) διὰ τὰς λογίας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δοκιμαζομένης ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων καὶ ἀποδέχεται ἀσμένως τὰς διὰ τοῦ Ἐπαφροδίτου σταλαίεας αὐτῷ προαιρετικᾶς εισφορᾶς τῶν Φιλιππησίων ὡς «ὀσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ» (Φιλ. 4.18). Πλὴν ἕως διευκρινίζει σαφῶς ὅτι καὶ ἡ ἐλευθέρα διάθεσις τῶν ὑπαρχόντων τινὸς δὲν εἶναι ἀναγκαίως ἐνδειξις ἀγιότητος ἐὰν αὕτη δὲν γίνεται ἐξ ἀγάπης, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ κλασσικοῦ ρητοῦ αὐτοῦ «καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπαρχόντά μου . . . ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι» (1 Κορ. 13.3).

1. Πρβλ. 2 Κορ. 8.11 ἐξ.: «Νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπετελέσατε, ὅπως καθάπερ ἡ προθυμία τοῦ θέλειν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιτελεῖσαι ἐκ τοῦ ἔχειν· εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται καθὼς ἐὰν ἔχη τις εὐπρόσδεκτος, οὐ καθὼς οὐκ ἔχει· οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἔννευσι, ἡμῖν δὲ θλίψις ἀλλ' ἐξ ἰσότητος...».

2. 2 Κορ. 9.8-9, 1 Τιμ. 6.6-7, Φιλιπ. 4.11-12, Ἐβρ. 13.5.

Ἔτι σαφέστερον συνάγεται, ὅτι ἡ ἰδιοκτησία ἔχει ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως τὴν ἔννοιαν παρακαταθήκης εἰς χεῖρας τοῦ πιστοῦ ὡς οἰκονόμου τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν πατερικὴν διδασκαλίαν οὔτε ἡ ἀκτημοσύνη οὔτε ἡ ἰδιοκτησία ἀποτελοῦσι καθ' ἑαυτάς, ἡ μὲν πρώτη ἀσφαλὲς ἐγγύσιον, ἡ δὲ δευτέρα ἀπόλυτον κάλυμμα διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὕτως, ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, ἂν καὶ ἀναγνωρίζῃ τοὺς ἐκ τοῦ πλοῦτου πνευματικοὺς κινδύνους¹, διδάσκει ὅτι μολοντί δύσκολον, εἶναι δυνατόν εἰς τὸν πλούσιον νὰ σωθῆ, ἐὰν εἶναι πλούσιος ἐν ἀρεταῖς καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, ἐνῶ ἀπ' ἐτέρου οὐχὶ πάντες οἱ πτωχοὶ εἶναι μακάριοι, ἀλλὰ μόνον «οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην» (Μτ. 5,3, 6)², καὶ τοιοῦτοι δύνανται νὰ εἶναι οἷ τε πτωχοὶ καὶ οἱ πλούσιοι ἀδιακρίτως. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ὁ Γρηγόριος Νύσσης, περὶ πλοῦτου τὸν λόγον ποιούμενος, διδάσκει· «Δύο πλοῦτους παρὰ τῆς Γραφῆς μεμαθήκαμεν· ἕνα σπουδαζόμενον καὶ ἕνα κατακρινόμενον. Σπουδαζεται μὲν ὁ τῶν ἀρετῶν πλοῦτος, διαβάλλεται δὲ ὁ ὑλικὸς τε καὶ γήινος· ὅτι ὁ μὲν τῆς ψυχῆς γίνεται κτῆμα, ὁ δὲ πρὸς τὴν τῶν αἰσθητηρίων ἀπάτην ἐπιτηδεῖως ἔχει... Εἰ οὖν ἀντιδιαστέλλεται ἡ πενία τῷ πλούτῳ, πάντως κατὰ τὴν ἀναλογίαν καὶ διπλῆν ἐστὶ διδαχθῆναι πενίαν, τὴν μὲν ἀπόβλητον, τὴν δὲ μακαριζομένην». Ὁ μὲν οὖν τῶν ἀρετῶν «πένης τε καὶ πτωχὸς καὶ ἀκτῆμων καὶ πτωχὸς εὐρισκόμενος, ἄθλιος τῆς πενίας καὶ ἔλεεινός τῆς τῶν τιμίων ἀκτημοσύνης· ὁ δὲ πάντων τῶν κατὰ κακίαν ἐκουσίως πτωχεύων... τὴν τῶν κακῶν πενίαν ἑαυτῷ θησαυρίζων, εἴη ἂν οὗτος ἐν τῇ μακαριζομένῃ πτωχείᾳ ὑπὸ τοῦ Λόγου δεικνύμενος, ἥς καρπὸς βασιλεία οὐρανῶν ἐστὶ»³. Ὁ δὲ Χρυσόστομος ἔτι σαφέστερον ἀποφαίνεται· «Μὴ τοὺς ἐν πλούτῳ, ἀλλὰ τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας μακαρίζωμεν· μὴ τοὺς ἐν πενίᾳ, ἀλλὰ τοὺς ἐν κακίᾳ ταλανίζωμεν· μὴ τὴν ἔξωθεν περιβολὴν, ἀλλὰ τὸ ἐκάστου συνειδὸς ἐξετάζωμεν, καὶ τὴν ἐκ τῶν κατορθωμάτων ἀρετὴν καὶ χαρὰν διώκοντες, ζηλώσωμεν Λάζαρον καὶ πλούσιοι καὶ πένητες»⁴. «Ἀκουέτωσαν ταῦτα οἱ πλούσιοι», λέγει ἀλλαχοῦ, «μᾶλλον δὲ οὐχὶ οἱ πλούσιοι, ἀλλ' οἱ ἀνελεῆμονες· οὐ γὰρ ἐπειδὴ πλούσιος ἦν ἐκολάζετο, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἠλέησε». Ἔνεστι γὰρ πλουτοῦντα καὶ ἐλεοῦντα τυχεῖν παντὸς ἀγαθοῦ»⁵.

Κοινὴ τῶν Πατέρων ἀρχὴ εἶναι, ὅτι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὑπ' οὐδενὸς ὁ πλοῦτος καθ' ἑαυτὸν καταδικάζεται, ἐνθα δὲ ἀπαντᾷ δριμεία τοῦ πλοῦτου ἐπικρίσις,

1. Παιδαγ. III, 6, MPG, 8,604/5: «Ἐοικέναι γοῦν μοι δοκεῖ ὁ πλοῦτος ἐρπετῷ... Ἰλυσπόμενος παρὰ τὴν ἔμπειρον ἢ ἄπειρον αὐτοῦ λαβὴν προσφύνας καὶ δάκνειν».

2. Τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ ταύτην ἀναπτύσσει ὁ Κλήμης εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Τίς ὁ σφωζόμενος πλούσιος;» ἐν MPG, 9,603-652.

3. Εἰς Μακαρισμούς, Λόγος 1ος MPG, 44,1200A.

4. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον.. Λόγος 1ος, 11, MPG, 48, 980/1.

5. Ὑπόμν. εἰς Φιλίππ. Ὁμ. 2α, 5, MPG, 62,196.

αὕτη ἀφορᾶ εἰς τὸν ἀδίκως κτώμενον καὶ κακῶς χρησιμοποιοῦμενον πλοῦτον. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ μὲν Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς προτρέπει: «Πλοῦτήσον μὴ περιουσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐσέβειαν· μὴ τὸ χρυσίον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν, μᾶλλον δὲ ταύτην μόνον»¹, ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει: «Οὐ κελεύομεν μὴ πλουτεῖν, ἀλλὰ κακῶς μὴ πλουτεῖν· ἔξεστι γὰρ πλουτεῖν, ἀλλὰ χωρὶς πλεονεξίας, χωρὶς ἀρπαγῆς καὶ βίας»². Ὡς δὲ φρανεῖ καὶ ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, «οὐκ ἀπορριπτέον τὰ καὶ τοὺς πέλας ὠφελούντα χρήματα, κτήματα γὰρ ἐστὶ κτητὰ ὄντα, καὶ χρήματα, χρήσιμα ὄντα καὶ εἰς χρῆσιν ἀνθρώπων παρεσκευασμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ»³. Καὶ ὁ Ὁσιγενὴς ὁμοίως λέγει: «Δικαίως καὶ καλῶς λαμβάνοντες, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς προνοίας αὐτοῦ λαμβάνομεν»⁴, διὸ «καὶ οὐ παραιτητέον ἡμῖν τὸ χρῆσθαι μετ' εὐχαριστίας τῆς πρὸς τὸν κτίσαντα τοῖς δι' ἡμᾶς αὐτοῦ δημιουργήμασιν»⁵. Ἡ κτήσις ἄρα περιουσίας δὲν ἀντίκειται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διότι, ὡς πρεσβεύει ὁ Χρυσόστομος, «οὐκ ἁμαρτία τὰ χρήματα· τοῖς πτωχοῖς δὲ μὴ διανέμειν αὐτὰ ἁμαρτία καὶ κακῶς χρῆσθαι. Οὐδὲν γὰρ ὁ Θεὸς κακὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν· ὥστε καὶ τὰ χρήματα καλὰ, ἀλλ' ἐὰν μὴ κρατῆ τῶν κεκτημένων, ἐὰν τὰς πενίας τῶν πλησίων λύη»⁶. Ὅθεν ὁ ἀληθῶς πλούσιος δὲν εἶναι «ὁ ἔχων καὶ φυλάττων, ἀλλ' ὁ μεταδίδους πλούσιος· καὶ ἡ μετάδοσις τὸν μακάριον, οὐχ ἡ κτήσις δείκνυσιν», ὡς ἀποφαίνεται καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς⁷. Ἀναχωρῶν ὁ ἴδιος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ἐποικήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν ἀνάγκαις ἀνθρώπων, προβάλλει καὶ τὸ ἀρχαῖον γνωμικὸν «κοινὰ τὰ τῶν φίλων»⁸, ἵνα καὶ διὰ τῆς θύραθεν σοφίας πείσῃ τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων. «Εἰ δὲ κοινὰ τὰ φίλων», λέγει, «θεοφιλῆς δὲ ὁ ἄνθρωπος τῷ Θεῷ... γίνεται δὴ οὖν τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων»⁹. Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι: οἱ πλούσιοι ὀφείλουσι νὰ διαχειρίζονται τὸν πλοῦτον αὐτῶν ὡς οἰκονόμοι Θεοῦ, διανέμοντες αὐτὸν τοῖς χρεῖαν ἔχουσι καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικῶς ὡς τὶ ἴδιον καὶ πρὸς ἴδιαν ἀπόλαυσιν, ἐπειδὴ «κοινὰ τὰ πάντα καὶ μὴ πλεονεκτούντων οἱ πλούσιοι· τὸ οὖν, «Πάρεστί μοι καὶ πλεονάζει μοι, διὰ τί μὴ τρυφήσω;» οὐκ ἐστὶν ἀνθρώπινον οὐδὲ κοινωνικόν. Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀγαπητικόν, «Πάρεστί μοι, διὰ τί μὴ μεταδῶ τοῖς δεομένοις;» Δέδωκε γὰρ ὁ Θεός, οἶδ' ὅτι, τῆς χρήσεως

1. Λόγος 14ος, Περὶ φιλοπτωχίας, 26, MPG, 35,892C10.

2. 1 Κορ. Ὁμιλία 11η, 5, MPG, 61,94, στ. 33.

3. Τὶς ὁ σφάζόμενος πλούσιος, 14, MPG, 9, 617C.

4. Κατὰ Κέλσου VIII, 67, MPG, 11, 1617C14.

5. Κατὰ Κέλσου VIII, 33 MPG, 11, 1565B3.

6. 1 Κορ. Ὁμιλία 13η, 4, 5, MPG, 61, 112-113, ἐξ.

7. Παιδαγωγός, III, 6, MPG, 8, 605C.

8. Πλάτωνος, Λυσ. 287C, Φαίδρ. 279B, Πολιτεία 5, 449C, Νόμ. 5, 789C.

9. Προτρεπτ. 12, MPG, 8, 244/5.

ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ ἀναγκαίου· καὶ τὴν χρῆσιν κοινὴν εἶναι βούλεται. Ἄσποιν δὲ ἓνα τρυφᾶν πενομένων πλειόνων. Πόσω μὲν εὐκλεέστερον τοῦ πολυτελεῶς οἰκεῖν τὸ πολλοὺς εὐεργετεῖν; πόσω δὲ συνετώτερον τοῦ εἰς λίθους καὶ εἰς χρυσίον τὸ εἰς ἀνθρώπους ἀναλίσκειν;»¹ Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ ὁ Μέγας Βασιλεῖος ἐπικρίνει δριμύτατα τὴν πρὸς τὴν φιλαργυρίαν καὶ τὴν φιλοχρηματίαν τάσιν τῶν πλουσίων, ἣν ὡς δεινὴν μανίαν χαρακτηρίζει², καὶ ταλανίζει αὐτοὺς διότι δὲν διαθέτουσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐνδεῶν. «Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε», λέγει πρὸς τὸν ἀδιάφορον πλούσιον, «πόσους δύναται εἰς σου δακτύλιος χρεῶν ἀπολύσαι· πόσους οἴκους καταπίπτοντας ἀνορθῶσαι! Μία σου κιβωτὸς τῶν ἱματίων δύναται δῆμον ὀλόκληρον ριγοῦντα περιβαλεῖν»³. Πλούσιος ἔστι ὁ ἴδιος ὢν καὶ εἰς ἔργα φιλανθρωπίας διαθέσας ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ· δύναται μετὰ παρηρησίας καὶ αὐθεντίας νὰ ἀσκῇ δριμύτατον ἔλεγχον κατὰ τῶν κακῶς μεταχειριζομένων τὸν πλοῦτον αὐτῶν πλουσίων καὶ οὐχὶ ὡς οἰκονόμων Θεοῦ. «Ποῖα εἶπέ μοι σαυτοῦ;» ἐρωτᾷ τὸν τοιοῦτον πλούσιον. «Πόθεν λαβῶν εἰς τὸν βίον εἰσήνεγκας;... Εἰ μὲν ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου λέγεις, ὁ Θεὸς εἶ, μὴ γνωρίζων τὸν κτίσαντα, μηδὲ χάριν ἔχων τῷ δεδωκότι· εἰ δὲ ὁμολογεῖς εἶναι παρὰ Θεοῦ, εἶπέ τὸν λόγον ἡμῖν δι' ὃν ἔλαβες. Μὴ ἄδικος ὁ Θεός, ὁ ἀνίσως ἡμῖν διαιρῶν τὰ τοῦ βίου; Διατί σύ μὲν πλούσιος, ἐκεῖνος δὲ πένεται; Ἡ πάντως ἵνα καὶ σύ χρηστότητος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν ὑποδέξῃ, κάκεινος τοῖς μεγάλοις ἄθλοις τῆς ὑπομονῆς τιμη-

1. Παιδαγωγὸς II, 12, MPG 8, 541C—544A.

2. «Βαβαί! ὅτι οὐκ ἠδυνήθη ταῖς μυριάσις ἐπινοίαις ἐκδαπανῆσαι τὸν πλοῦτον, τότε αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ἀπεκρύψατο. Καὶ δοκεῖ μοι τὸ πάθος τῆς τοῦ πλουσίου ψυχῆς τῷ τῶν γαστριμάργων προσοικεῖναι, οἱ διαρραγῆναι μᾶλλον ὑπὸ λαιμαργίας αἰρούνται, ἢ τι τῶν λειψάνων μεταδοῦναι τοῖς ἐνδεέσι... Μανία δεινὴ· ἕως μὲν ἐν μετάλλοις ἦν ὁ χρυσὸς ἀνθρώποινα τὴν γῆν· ὅτε φανερός ἐγένετο πάλιν αὐτὸν ἐν τῇ γῇ ἀφανίζει» (Περὶ πλοῦτου καὶ πενίας, Λόγος 5ος, 1, MPG, 32, 1168B,C). «Ἔως πότε χρυσός, τῶν ψυχῶν ἢ ἀγχόνη, τοῦ θανάτου τὸ ἀγκιστρὸν, τὸ τῆς ἀμαρτίας δέλεαρ; Ἔως πότε πλοῦτος ἢ τοῦ πολέμου ὑπόθεσις, δι' ὃν ἀκονάται ξίφη, δι' ὃν συγγενεῖς ἀγνοοῦσι τὴν φύσιν, καὶ ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων φονικὸν βλέπουσι; τίς ἐστὶν ὁ ψεύδους πατήρ; τίς ὁ πλαστογραφίας δημιουργός; τίς ὁ τὴν ἐπιτορκίαν γεννήσας; Οὐχ ὁ πλοῦτος; οὐχ ἢ περὶ τοῦτον σπουδῆ;» (Ἀυτόθι. 3, MPG, 32, 1172A). «Ἡ τοῦ πλεονέκτου ψυχῆ τῇ φιλοχρηματίᾳ καταχωσθεῖσα, πάντα χρυσόν, πάντα ἄργυρον βλέπει. Εὐχεται πάντα πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ φύσιν μεταβληθῆναι. Ποίαν γὰρ μηχανὴν διὰ χρυσόν οὐ κινεῖ; Ὁ σίτος χρυσὸς αὐτῷ γίνεται· ὁ οἶνος εἰς χρυσόν μεταπήγνυται· τὰ ἔρια αὐτῷ ἀποχρυσοῦνται· πᾶσα ἐμπορία, πᾶσα ἐπινοία χρυσόν αὐτῷ προσάγει. Αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρυσὸς ἀπογεννᾷ ἐν δανείσμασι· καὶ τέλος τῆς ἐπιθυμίας οὐκ ἐξευρίσκειται. Τὸ πῦρ ἐπειδὴν καταπρήσεως ἀψήται, σπεύδει πᾶσαν ἐπινεμηθῆναι· καὶ αὐτὸ στήσαι δύναται, πρὶν ἂν ἐπιλείπῃ ἢ ὕλῃ. Τὸν δὲ πλεονέκτην τί δύναται ἐπισχεῖν; πυρός ἐστι χαλεπώτερος. Ἐλαβε τὰ τοῦ πλησίον· ἄλλος ἀνεφάνη γείτων, καὶ τὰ ἐκεῖνου ἐξιδιοποιήσατο» (Περὶ πλεονεξίας Λόγος 6ος, 2, MPG, 32, 1181C).

3. Περὶ πλεονεξίας Λόγος 6ος, 1, MPG, 32, 1181C3.

θη;)»¹ Μὴ διαθέτων δὲ ὁ πλούσιος τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ὡς οἰκονόμος Θεοῦ, οὐδὲν διαφέρει τοῦ λωποδύτου, τοῦ πλεονέκτου καὶ τοῦ ἄρπαγος. Διότι «τίς ἐστὶν ὁ πλεονέκτης; ὁ μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρκείᾳ. Τίς δ' ἐστὶν ὁ ἀποστερητής; ὁ ἀφαιρῶν τὰ ἐκάστου... Σὺ δὲ οὐ πλεονέκτης; σὺ δὲ οὐκ ἀποστερητής; ἀ πρὸς οἰκονομίαν ἐξέξω ταῦτα ἴδια σεαυτοῦ ποιούμενος; Ἡ ὁ μὲν ἀπογυμνῶν τὸν ἐνδεδυμένον λωποδύτης ὀνομασθήσεται· ὁ δὲ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, ἄλλης τινός ἐστι προσηγορίας ἄξιος; Τοῦ πεινῶντός ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνηθεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάττεις ἐν ἀποθήκαις· τοῦ ἀνυποδέτου τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασῆται· τοῦ χρῆζοντος τὸ ἀργύριον, ὃ κατορούξας ἔχεις. Ὡστε τοσοῦτους ἀδικεῖς, ὅσοις παρέχειν ἐδύνασο»². Δὲν εἶναι ἄρα ὁ πλούσιος κύριος τῶν ὧν κατέχει ἀγαθῶν, ἀλλ' οἰκονόμος τῶν παρὰ Θεοῦ καὶ «ἀγαθοῦ Θεοῦ ὑπηρετής καὶ οἰκονόμος τῶν ὁμοδούλων»³.

Κατὰ ταῦτα ἡ κτῆσις τοῦ πλοῦτου εἶναι θεμιτὴ μόνον ὅταν συνδυάζεται μετ' αὐταρκείας, «ἐπεὶ, εἰ τὸ πρὸς παραμυθίαν τῆς ἑαυτοῦ χρείας ἕκαστος κομιζόμενος, τὸ περιττὸν ἤφρει τῷ δεομένῳ, οὐδεὶς μὲν ἂν ᾖ πλούσιος, οὐδεὶς δὲ ἐνδεής»⁴. Τὴν αὐτάρκειαν ἐπιβάλλει ὁ νόμος τῆς ἀγάπης, διότι «ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν, οὐδὲν περισσώτερον κέκτηται τοῦ πλησίον. Ὅσον λοιπὸν πλεονάζει τις τῷ πλοῦτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπει τῇ ἀγάπῃ»⁵. Εἰς μίαν δὲ ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὁμιλίας αὐτοῦ ὁ φιλανθρωπώτατος οὗτος Πατὴρ ποιεῖται τὴν ἐξῆς πρὸς τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ θαυμασίαν ἀποστροφὴν· «Λαοί, ἀκούσατε, χριστιανοὶ ἐνωτίσασθε... Μὴ φανῶμεν οἱ λογικοὶ τῶν ἀλόγων ὠμότεροι. Ἐκεῖνα γὰρ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φυομένοις παρὰ τῆς φύσεως ὡς κοινῇ κέχρηται... ἡμεῖς δὲ ἐγκολπιζόμεθα τὰ κοινὰ, τὰ τῶν πολλῶν μόνον ἔχομεν. Αἰδεσθῶμεν Ἑλλήνων τὰ φιλάνθρωπα διηγήματα. Παρὰ τισιν ἐκείνων νόμος φιλάνθρωπος μίαν τράπεζαν, καὶ κοινὰ σιτία, μίαν ἐστίαν σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον δῆμον ἀπεργάζεται. Καταλείψωμεν τοὺς ἐξωθεν καὶ ἐπέλθωμεν τὸ τῶν τρισχιλίων ὑπόδειγμα»

1. Ὁμ. Εἰς τὸ «Καθελῶ μόν τὰς ἀποθήκας», 7, MPG, 31, 276B. Περὶ πλοῦτου καὶ πενίας, Λόγος 5ος, 2, MPG, 32, 1169A.

2. Ἐπιθ' ἂν MPG, 31, 276/7. Τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς διδάσκει καὶ ὁ Χρυσόστομος. Πρὸς Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον Λόγος 2ος. MPG 48, 988: «Οὐ τὸ τὰ ἀλλότρια ἀρπάξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ ἑαυτοῦ μὴ μεταδιδόναι ἑτέροις, καὶ τοῦτο ἄρπαγὴ καὶ πλεονεξία καὶ ἀποστερήσις ἐστὶ... Δεσποτικὰ γὰρ ἐστὶ τὰ χρήματα ὅθεν ἂν ταῦτα συλλέξωμεν... Καὶ διὰ τοῦτο σοὶ πλείονα ἔχειν συνεχώρησεν ὁ Θεός, οὐχ ἵνα εἰς πορνείαν καὶ μέθην καὶ ἀδυναμίαν καὶ ἱματίων πολυτέλειαν καὶ τὴν ἄλλην βλακείαν ἀναλώσης, ἀλλ' ἵνα τοῖς δεομένοις αὐτὰ διανεμήσῃς».

3. Εἰς τὸ καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας 2 MPG 31, 264 C6.

4. Εἰς τὸ «Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας» 7, MPG, 31, 276B11, Περὶ πλοῦτου καὶ πενίας, Λόγος 5ος, 2, MPG, 32, 1169B14.

5. Πρὸς πλουτοφύτας 4, MPG, 31, 284B5,9.

τὸ πρῶτον τῶν Χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύνταγμα· ὅπως ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά, ὁ βίος, ἡ ψυχὴ, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινή»¹.

Τὰ αὐτὰ διδάσκων καὶ ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς προτρέπει· «Μηδαμῶς, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί, μὴ γινώμεθα κακοὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν οἰκονόμοι, ἵνα μὴ ἀκούωμεν Πέτρου λέγοντος· Αἰσχύνθητε οἱ κατέχοντες τὰ ἀλλότρια, καὶ μιμήσασθε ἰσότητα Θεοῦ καὶ οὐδεὶς ἔσται πέννης. Μὴ κάμνωμεν θησαυρίζοντες καὶ φυλάσσοντες, ἄλλων πενία καμνόντων... Μιμησώμεθα νόμον Θεοῦ ὅς γῆν χερσαίοις πᾶσιν ἤπλωσεν ἄνετον, καὶ κρήνας καὶ ποταμούς καὶ ὕλας κοινὰς τὰς αὐτάς καὶ πλουσίας καὶ οὐδὲν παρὰ τοῦτο ἐνδεεστέρως προέθηκε· τό τε τῆς φύσεως ὁμότιμον ἰσότητι τῆς δωρεᾶς ἡμῶν δεικνύς τὸν πλοῦτον τῆς ἑαυτοῦ χρηστότητος... Σὺ τοίνυν, ὦ δοῦλε Χριστοῦ, μὴ πάθῃς μηδὲν ἀγενές... μὴ παραδράμῃς τὸν ἀδελφόν... σὸν ἔστι μέλος καὶ ἐν τῇ συμφορᾷ κάμπτεται· σοὶ ἐγκαταλείπεται ὁ πτωχός... Πᾶς ὁ πλέων ἐγγύς ἐστι τοῦ ναυαγίου, καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ περ ἂν τολμηρότερον πλῆ... Ἔως πλῆς ἐξ οὐρίας τῷ ναυαγοῦντι δὸς χεῖρα· ἕως εὐεκτῆς καὶ πλουτῆς τῷ κακοπαθοῦντι βοήθησον. Μὴ ἀναμένῃς ἐπὶ σεαυτοῦ μαθεῖν, ὅσον κακὸν ἀπανθρωπία»².

Ἔτι σαφέστερον καὶ παραστατικώτερον ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἰδιοκτησίας ὡς παρακαταθήκης Θεοῦ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, πολλαχοῦ μὲν, ιδιαίτατα δὲ εἰς τὰ ἐφεξῆς παρατιθέμενα χωρία. «Ὁ πλούσιος, λέγει, ὑποδέκτης τίς ἐστι τῶν τοῖς πένησιν ὀφειλομένων χρημάτων διανεμηθῆναι, ἐπιταχθεὶς αὐτὰ διανέμειν τῶν ἑαυτοῦ συνδούλων τοῖς πενομένοις. Ἄν οὖν πλεόν τι τῆς χρείας εἰς ἑαυτὸν ἀναλώσῃ, χαλεπωτέρας ἐκεῖ δώσῃ τὰς εὐθύνας. Οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ τὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῶν συνδούλων τῶν ἑαυτοῦ... Ἐλαβες ἐτέρων πλείονα καὶ ὑπεδέξω, οὐχ ἵνα αὐτὰ ἀναλώσῃς μόνος, ἀλλὰ ἵνα καὶ ἐτέροις οἰκονόμος γένη καλός»³. «Πάντα γὰρ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν... τὸ δὲ ἐμὸν καὶ σὸν τοῦτο ῥήματά ἐστι ψιλὰ μόνον. Καὶ γὰρ εἰ τὴν οἰκίαν σὴν εἶναι φῆς, ῥῆμά ἐστι πράγματος ἔρημον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀήρ καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ ὕλη τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ σὺ αὐτὸς ὁ κατασκευάσας αὐτήν, καὶ τὰ ἄλλα δὴ πάντα. Εἰ δὲ ἡ χρῆσις σή, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀδελγός, οὐ διὰ θάνατον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου διὰ τὸ τῶν πραγμάτων εὐρίπιστον... Πῶς οὖν ἀναλίσκεις εἰς οὐδὲν δέον τὰ μὴ σά; οὐκ οἶδας ὅτι διὰ τοῦτο μέλλομεν ἐγκαλεῖσθαι, κακῶς αὐτοῖς χρησάμενοι; ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐστὶν ἡμέτερα, ἀλλὰ τοῦ Δεσπότη, εἰς τοὺς ὁμοδούλους ἔχρῃν δαπανᾶν... Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι ἐκ τῶν ἐμῶν ἀναλίσκω καὶ ἐκ τῶν ἐμαυτοῦ τρυφῶ. Οὐκ ἀπὸ τῶν σεαυτοῦ ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων... Γίνεται δὲ σὰ τὰ ἀλλότρια, ἂν εἰς ἐτέρους ἀναλώσῃς· ἂν δὲ εἰς σεαυτὸν ἀναλώσῃς ἀφειδῶς, ἀλλότρια γέγονε

1. Ἐν λιμῷ καὶ ἀύχμῳ, 8, MPG, 31, 324/5. Πλείω τῆς περὶ πλοῦτου καὶ ἰδιοκτησίας διδασκαλίας τοῦ Μ. Βασιλείου ὄρα ἐν Π. Χρήστου, Ἡ Κοινωνιολογία τοῦ Μ. Βασιλείου, σελ. 101-110.

2. Λόγος 14ος, Περὶ φιλοπτωχείας, 24, 25, 27, 28, MPG 35, 889A, C, 893 C7, 896A.

3. Λόγος 2ος, Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, MPG, 48, 988.

τά σά»¹. «Τὶ γὰρ ὄφελος ἀνθρώπῳ ἀλλότρια ἔχοντι καὶ τὰ ἑαυτοῦ οὐκ ἔχοντι; Ἐάν τις σοι δώσῃ παρακαταθήκην, μὴ δύναμαί σε καλέσαι πλούσιον; οὐχί. Διὰ τί; ἀλλότρια γὰρ κέκτησαι. Τοῦτο γὰρ παρακαταθήκη ἐστίν»².

Ἐκ τῆς ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ ἐκτεθείσης χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ ἰδιοκτησίας, ἐδείχθη πλέον ἢ ἐπαρκῶς, ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς ἰδιοκτησίας οὐ μόνον δὲν ἀποδοκιμάζεται ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιᾶς ἐξεταζόμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα ἀναγκαῖος θεωρεῖται διὰ τὴν εὐρυθμον καὶ εὐτυχῆ κοινωνικὴν ζωὴν. Διότι ἡ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ μόνον προσιδιάζουσα ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας ὡς παρακαταθήκης Θεοῦ εἰς χεῖρας τοῦ ἰδιοκτῆτου ὡς οἰκονόμου καὶ διαχειριστοῦ αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, αἶρει τὴν ἄλλως ὕφισταμένην ἀντίθεσιν καὶ ἐχθροτήτητα πενίας καὶ πλοῦτου, ἀποκαθιστᾷ σχέσεις ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἀποτελεῖ τὴν ἀσφαλῆ βᾶσιν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐκτεταμένης καὶ λελογισμένης φιλανθρωπίας σκοπούσης εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν δυστυχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων καὶ παντὸς δεομένου βοηθείας, καὶ εἰς τὴν ἀνάληψιν φροντίδος πρὸς ἀνακούφισιν καὶ σωτηρίαν οὐ μόνον τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ, πρὸς τούτοις, παρέχει τὴν μόνην καὶ ἀσφαλῆ κλεῖδα τῆς λύσεως τοῦ δυσκολωτάτου προβλήματος τῆς δικαίας κατανομῆς τῶν βιοτικῶν ἀγαθῶν κατὰ τὸν ἰδεωδέστερον τρόπον. Ἐν ὀλίγαις λέξεσιν, ἡ ἰδιοκτησία ἐν τῇ χριστιανικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὴν χρησιμοποιομένη, ἀποβαίνει πηγὴ εὐλογίας καὶ εὐτυχίας διὰ τὸν κάτοχον αὐτῆς, παράγων κοινωνικῆς εὐημερίας σπουδαιότητος καί, τοῦτ' αὐτό, ἀληθῆς ὑπηρετίς τῶν σκοπῶν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Αἱ πηγαὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς.

Καίτοι, ὡς ἤδη ἐσημειώσαμεν, αἱ πηγαὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, μὴ ἐκτιθέμεναι ἰδίαν οἰκονομικὴν θεωρίαν, δὲν καθορίζουσι συστηματικῶς τοὺς τρόπους, καθ' οὓς ἐπιτρέπεται ἡ κτήσις οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν σύστασις ἰδιοκτησίας, ἐν τούτοις, ἐφ' ὅσον ὁ νόμος τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης εἶναι ὁ θεμελιώδης κανὼν τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς, ὁ ρυθμίζων τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, εἶναι εὐκόλον νὰ καθορίσωμεν ποῖαι ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ προχριστιανικοῦ κόσμου ὡς ἠθικῶς παραδεδεγμένων πηγῶν, ἐξ ὧν ἠδύνατό τις νὰ πορισθῇ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν καὶ ποῖαι οὐχί. Ἡ ἐντολὴ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον

1. 1 Κορινθ. Ὁμιλία 10η, 8, MPG, 61, 85-68.

2. Εἰς πτωχῶν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, Λόγος 6ος, MPG, 48, 1039. Βλέπε καὶ εἰς πτωχῶν Λάζαρον κ.λ.π. Λόγον 2ον, MPG, 48 988. Τὴν περὶ πλοῦτου διδασκαλίαν τοῦ Χρυσοστόμου ἴδε MPG, 57, 465, 58, 603, 62, 459 καὶ πολλοῦ ἄλλαχού.

σου ὡς σεαυτόν»¹, ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς κοινότητος εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν παραίνεσιν τοῦ Παύλου «μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητήσω ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος» (1 Κορ. 10.24) καὶ «μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων ἕκαστος» (Φιλ. 2.4.), ἥτις σημαίνει ὅτι τὸ οἰκονομικὸν ἐνὸς ἐκάστου συμφέρον ὀφείλει νὰ εὐρίσκηται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν συνανθρώπων αὐτοῦ². Καθόσον δὲ ἡ ἀγάπη «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς», «οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ» (1 Κορ. 13-5-6) καὶ τῇ δικαιοσύνῃ, πᾶν τὸ ἐν ἀγάπῃ πραττόμενον εἶναι ἀγαθὸν καὶ σύμφωνον πρὸς τὰ οἰαδῆποτε συμφέροντα τοῦ πλησίον, ἐπειδὴ «ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται» (Ρωμ. 13. 10) Ἐντεῦθεν καὶ τὰ ποικίλα ἐπαγγέλματα, ἅτινα ὀφείλουσι τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συμβιώσεως τῶν εἰς κοινωνίας ὀργανωμένων ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον σκοπὸς αὐτῶν εἶναι ἡ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν θεραπεία τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, θεωροῦνται κατ' ἀρχὴν πηγαὶ σύμφωνοι πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς. Ἐὰν ὅμως οἱ μετερχόμενοι αὐτὰ ἐκτρέπωνται τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης καί, ἐκμεταλλευόμενοι τὰς ἀνάγκας τῶν συνανθρώπων αὐτῶν, ἀδικῶσιν αὐτοὺς πρὸς ἴδιον συμφέρον, οὐχὶ τὰ ἐπαγγέλματα καθ' ἑαυτά, ἀλλ' αἱ μέθοδοι πρὸς αὐξήσιν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν πέραν τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης διαγραφειμένων ὁρίων εἶναι ἀνήθικοι καὶ καταδικαστέαι³. Ὅμοίως καὶ πᾶσα ἄλλη πληγῆ. συνεπαγομένη ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ζημίαν τρίτου τινὸς ἐπὶ σκοπῷ πλουτισμοῦ, εἶναι κατὰ ταῦτα ἠθικῶς καταδικαστέα. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ληστεία, ἡ διὰ τοῦ πολέμου κατάληψις τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν τῶν πολεμίων⁴ καὶ ἡ δουλεία, αἵτινες ὡς πηγαὶ

1. Ματθ. 19. 19, 22, 39, Μάρκ. 12.31, 33, Λουκ. 10.27, Ρωμ. 13.9, Γαλ. 5.14, Ἰακ. 2.8.

2. Πρβλ. Χρυσόστομο, Εἰς 1 Κορ. Ὀμιλίαν 25ην, 4, MPG, 62, 211: «...Τότε τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ὁ πλησίον ζητεῖ, ὅταν τὸ σὸν σκοπήσῃ... Τοῦτο μὲν οὖν ἀνθρώπινον, τὸ οὕτως ἐπὶ τὸ τοῦ πλησίον συμφέρον ἵνα δειῖ δὲ μὴ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων πείθεσθαι».

3. Πρβλ. Ματθ. 23.13, Μάρκ. 12.40, Λουκ. 20.49, Ἰακ. 4.13 ἐξ.

4. Ὁ πόλεμος εἶναι ἐν τῶν μᾶλλον δυσεπιλύτων προβλημάτων, ὅπερ χρῆζει ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ μελέτης. Μολονότι δὲ τὸ περὶ πολέμου πρόβλημα ἐμπίπτει εἰς τὰ πλαίσια τῆς μετὰ χεῖρας ἐργασίας, λόγῳ τῶν περιορισμένων αὐτῆς ὁρίων καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ θέματος καταλείπομεν τὴν μελέτην αὐτοῦ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν περιοριζόμενοι ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ περὶ ἰδιοκτησίας κεφάλαιον. Δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν ἀπὸ τοῦδε, ὅτι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ὁ πόλεμος δὲν εὐρίσκει ἐρείσματα εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Ὅπως τοῦνοντίον ὁ πόλεμος ὡς μέσον ἐπιλύσεως τῶν διαφορῶν μεταξύ τῶν ἐθνῶν εἶναι χριστιανικῶς ἀπολύτως καταδικαστέος. Ὁ Ἰησοῦς εἰπὼν εἰς τὸν Πέτρον «βάλε τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην» (Ἰω. 18.11) ἀφώπλισεν αὐτὸν καὶ σὺν αὐτῷ ὅλους τοὺς στρατοὺς τοῦ κόσμου πάσης ἐποχῆς. Μόνον ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος ἴσως δύναται νὰ ἔχῃ δικαιολογίαν τινά, ἀλλὰ προτιμότερον εἶναι νὰ ἀποφεύγηται καὶ οὕτως διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν.

οικονομικῶν ἀγαθῶν εὕρισκον ἐρείσματα εἰς τὴν προχριστιανικὴν ἠθικὴν, ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως ἐξεταζόμενοι, εἶναι σφοδρῶς ἀποδοκιμαστέαι, οὐ μόνον διότι προϋποθέτουσι τὴν καταπάτησιν τῶν θεμελιωδῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ διότι ἀνατρέπουσι πᾶσαν ἔννοιαν ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως καὶ δημιουργοῦσι δυστυχίαν καὶ κακοδαιμονίαν ἀφάνταστον εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς βίας πληττομένους καὶ προξενοῦσιν αὐτοῖς οικονομικὰς καὶ ἠθικὰς πληγὰς δυσθεραπεύτους.

Περὶ τοῦ τόκου ὡς πηγῆς πλουτισμοῦ οὐδὲν τι εὐθέως διδασκόμεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων. Εἰς μίαν μόνον περίπτωσιν ὁ Ἰησοῦς, ὁμιλῶν ἐν παραβολῇ, παρουσιάζει ἀνθρωπὸν τινα ἐλέγχοντα τὸν πονηρὸν δοῦλον αὐτοῦ ὡς μὴ κατατιθέντα εἰς τράπεζαν τὸ ἐμπιστευθὲν εἰς αὐτὸν τάλαντον, ἵνα οὗτος ἐπανεθῶν ἐκ τῆς ἀποδημίας εἰσπράξῃ αὐτὸ σὺν τόκῳ (Μτ. 25.27. Λκ. 19.23). Καίτοι ἐνταῦθα ὁ λόγος δὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ περὶ τόκου θέμα, ἐν τούτοις λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ τὸ τραπεζιτικὸν ἐπάγγελμα ἐξυπηρέτει συγκεκριμένους κοινωνικὰς ἀνάγκας καὶ ἐθεμελιόυτο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ὡς καὶ σήμερον, συστήματος καταθέσεων καὶ παρασχῆς δανείων ἐπὶ τόκῳ, οὐδὲν δὲ ὁ Κύριος λέγει ἐναντίον αὐτοῦ ἐνταῦθα ἢ ἀλλαχοῦ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ τραπεζιτικὸς τόκος ἦτο εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Ἰησοῦ τοῦλάχιστον ἀνεκτὸς ἠθικῶς. Προκειμένου ὁμως περὶ δανεισμοῦ χρημάτων ἐπὶ τόκῳ ὑπὸ ἰδιώτου πρὸς ἰδιώτην ἢ κρίσις ἡμῶν ὀφείλει νὰ εἶναι λίαν διάφορος. Ἐξ ὠρισμένων χωρίων τῶν εὐαγγελίων, καθ' ἃ ὁ Ἰησοῦς συνιστᾷ τὸ μὴ θησαυρίζειν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς (Μτ. 6.19), καθόσον «ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν» ζημιούται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ (Λκ. 12.21), καὶ διευκρινίζει ὅτι οἱ ἀκροαταὶ αὐτοῦ πρέπει νὰ δανείζωσιν οὐχὶ ὡς οἱ ἁμαρτωλοὶ, οἵτινες «ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα», ἀλλὰ πρὸς ἀγαθοεργίαν καὶ οὐχὶ ἐπὶ σκοπῷ ὑλικῷ κέρδους, ἀλλ' ἐπ' ἐλπίδι μισθοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Λκ. 6.34-35), εὐκόλως ἀντιλαμβανόμεθα, ὅτι ὁ δανεισμὸς ἐπὶ τόκῳ δὲν εἶναι θεμιτὸς ἀπὸ καθαρῶς χριστιανικῆς σκοπιᾶς ἐξεταζόμενος. Οὐ μόνον δὲ ἡ τοκοληψία δὲν θεωρεῖται θεμιτή, ἀλλ' ἐν περιπτώσει ἀδυναμίας τοῦ ὀφειλέτου νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ δάνειον, ὁ δανειστὴς ὀφείλει ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτὸν νὰ χαρίσῃται αὐτῷ καὶ τὸ κεφάλαιον (Μτ. 18.33, Λκ. 7.42).

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς ταύτης οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες¹ μετὰ πολλῆς δριμύτητος καταφέρονται κατὰ τῆς τοκοληψίας. Ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς περιγράφων τὰ καθήκοντα τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἐπικαλεῖται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἀγίαν Γραφὴν (Ἰεζ. 18.7-8) καθ' ἣν ὁ δίκαιος ἄνθρωπος «ἐνεχυριασμὸν ὀφειλοντος ἀποδώσει καὶ ἄρπαγμα οὐχ ἄρπάσει.

1. Πρβλ. Χρυσόστομος, Εἰς Ματθ. Ὁμ. 56η, 6, MPG, 58, 558: «Καὶ ὁ μὲν Θεὸς οὔτε τὸ δίδόμενον κελεύει λαβεῖν, Δίδετε γάρ, φησι, παρ' ὧν οὐ προσδοκᾶτε λαβεῖν. Σὺ δὲ καὶ τοῦ διδόμενου πλέον ἀπαιτεῖς καὶ ὅπερ οὐκ ἔδωκας, τοῦτο ὡς ὀφειλόμενον ἀναγκάζεις καταθῆναι τὸν εὐλιπότα».

Τὸν ἄρτον αὐτοῦ τῷ πένητι δώσει καὶ γυμνὸν περιβαλεῖ. Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ ἐπὶ τόκῳ οὐ δώσει καὶ πλεόνασμα οὐ λήψεται»¹. «Ὁ τόκος», λέγει ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, «τὴν γῆν ἐμίανε, συνάγων ὅθεν οὐκ ἔσπειρε, καὶ θερίζων ὅπου μὴ διεσκόρπισε, γεωργῶν οὐ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν χρεῖαν τῶν δεομένων», ἐπὶ ἐγκλήματι δ' ἐλέγχεται ὑπ' αὐτοῦ ὁ τοκολήπτης, ὡς «πενήτων συλλέγων τὰς συμφορὰς, ἀλλοτρίαν κἀκωσιν καρπούμενος»². Ὁ δὲ Χρυσόστομος, τὴν ψυχολογίαν τοῦ τοκολήπτου περιγράφων, λέγει παραστατικώτατα· «Οὐδέποτε ἀπολαύει τῶν ὄντων ὁ δανειστής, οὐδὲ εὐφραίνεται ἐπὶ τούτοις, ἀλλ' ὅταν ὁ τόκος ἐνεχθῆ, οὐ χαίρει ὅτι πρόσδοδος γέγονεν, ἀλλὰ λυπεῖται ὅτι οὐδέπω τὸ κεφάλαιον ἔφθασεν ὁ τόκος· καὶ πρὶν ἢ τέλειον τεχθῆναι τὸ κακὸν γέννημα τοῦτο, καὶ αὐτὸ τίκειν ἀναγκάζει τοὺς τόκους κεφάλαιον ποιῶν»³. «Τὶ γὰρ ἂν τούτου γένοιτ' ἂν ἐλεεινότερον τοῦ πλουσίου», λέγει ὁ ἴδιος ἀλλαχοῦ, «τοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐχομένου γενέσθαι λιμὸν, ἵνα αὐτῷ γένηται χρυσίον;»⁴ Μολονότι δὲ φιλοπτωχότατος ὢν, ἀπεχθάνεται τόσον τὴν ἐκ τῶν τόκων ἐλεημοσύνην, ὥστε βεβαιοῖ, ὅτι «βέλτιον μὴ δίδοναι πένητι, ἢ ἐντεῦθεν δίδοναι»⁵.

Ἐτι δριμύτερον καταδικάζει τὴν τοκολήψιαν ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ὅστις τὴν ἐπίνοιαν τοῦ τόκου ὀνομάζει ληστείαν καὶ μισοφιλίαν. Διότι, λέγει, τί διαφέρει ὁ τοκολήπτης τοῦ ληστοῦ. ὅστις λαθραίως διὰ τῆς τοιχωρυχίας εἰσέρχεται καὶ ληστεύει τὰ ἀλλότρια διὰ τὰ οἰκειοποιηθῆ αὐτὰ καὶ διὰ τοῦ φόνου τοῦ πλησίον αὐτοῦ ποιεῖ ἑαυτὸν δεσπότην τῶν ἐκείνου πραγμάτων, ὅταν διὰ τῆς μεθόδου τοῦ τόκου λαμβάνει εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τὰ μὴ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντα; ⁶ Μετὰ τῆς αὐτῆς δριμύτητος ἐλέγχει τὸν τοκολήπτην καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος. «Τί ποιεῖς ἄθλιε», λέγει πρὸς αὐτόν, «χρήματα καὶ πόρους ἐπιζητεῖς παρ' ἀπόρου; εἰ πλουσιώτερόν σε ἀποφαίνειν ἠδύνατο, τί ἐζήτηι παρὰ τὰς θύρας τὰς σάς; Ὡ τῆς συμφορᾶς! Ἐπὶ συμμαχίαν ἐλθὼν πολέμιον εὗρεν ἀλεξιφάρμακα περιζητῶν δηλητηρίους ἐνέτυχε. Δέον παραμυθεῖσθαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν πτωχείαν, σὺ δὲ πολυπλασιάζεις τὴν ἔνδειαν»⁷. Ἐντεῦθεν καὶ ὡς «ἀπανθρωπίας ὑπερβολὴν» χαρακτηρίζει «τὸ μὴ ἀρκεῖσθαι τῷ κεφαλαίῳ, ἀλλ' ἐπινοεῖν ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ πένητος προσόδους ἑαυτῷ καὶ εὐπορίας συναγαγεῖν»⁸. Κατὰ τὸ αὐτὸν ἱερὸν Πατέρα, ὁ τοκολήπτης ἐπὶ τοσοῦτον εἶναι προσκεκολλημένος εἰς τὸ ἀτομικὸν αὐτοῦ συμφέρον, ὥστε εὐχεται τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, ἵνα

1. Παιδαγωγός I, 10, MPG, 8, 364.

2. Λόγος 16ος, 18, MPG, 35, 956-960.

3. Κατὰ πλουτούντων, ποιήματα ἠθικά, 76, 77, MPG, 37, 862.

4. Εἰς Ματθαῖον, Ὁμιλία 56η, 6, MPG, 58, 558.

5. Εἰς 1 Κορινθ. Ὁμιλία 38η, 8, MPG, 61, 343.

6. Εἰς Ματθαῖον, Ὁμιλία 56η, 6, MPG, 58, 557.

7. Εἰς Ἐκκλησιαστήν, Ὁμιλία 4η, MPG, 44, 672C.

8. Περὶ πλοῦτου καὶ πενίας, Λόγος 5ος, 4, MPG, 32, 1172/3.

9. Ὁμιλία εἰς 14ον Ψαλμόν. 1, MPG, 29, 265B9 ἐξ.

ταύτας ἀφορμὰς πόρων ποιῆ. Καὶ καθὼς οἱ γεωργοὶ ἄμβρους εὐχονται εἰς πολυπλασιασμὸν τῶν σπερμάτων, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἐνδείας καὶ ἀπορίας ἀνθρώπων ἐπιζητεῖ, ἵνα καὶ αὐτῷ ἐνεργὰ τὰ χρήματα γίνωσι. «Οἱ κύνες λαβόντες ἡμεροῦνται· ὁ δανειστὴς λαμβάνων προσερεθίζεται. Οὐ παύεται ὑλακτῶν, ἀλλὰ τὸ πλεῖον ἐπιζητεῖ... Ἄλλὰ πολλοί, φησι, καὶ ἐκ δανείσματος ἐπλούτισαν. Πλεῖστοι δ' οἶμαι καὶ βρόγχων ἤψαντο. Σὺ δὲ τοὺς ἀπαγξαμένους οὐκ ἀριθμεῖς, οἳ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀπαιτήσεσιν αἰσχύνῃν μὴ φέροντες, τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τοῦ ἐπονεδίστως ζῆν προετίμησαν»¹. Ἐκ τούτων δείκνυται ὅτι καὶ ὁ Μέγας Βασιλείος ὡς αἴτιον φόνου καταδικάζει τὸν τοκολήπτην, τούτου δ' ἕνεκα δὲν δέχεται εἰς τὴν ἱερωσύνην τὸν δανειζόντα χρήματα ἐπὶ τόκῳ ἂν μὴ πρῶτον «καταδέξῃται τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλωσάει καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ νοσήματος τὴν φιλοχρηματίας ἀπαλλαγήναι»². Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐθεώρησε πάντοτε ὡς βαρὺ ἀμάρτημα καὶ τῆς ἱερωσύνης κωλυτικὸν τὴν τοκοληψίαν³.

Ἔσον ἀφορᾶ εἰς τὰ ἄλλα ἔντιμα ἐπαγγέλματα⁴ καὶ τὰς τέχνας, «ἔσαι τὸ εἰρηρικὸν καὶ ἀθόρυβον τῆς ζωῆς ἡμῶν συντηροῦσιν,»⁵ ἀναγκαιάζεται καὶ ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως ἡ χρησιμότης καὶ ἀναγκαιότης αὐτῶν διὰ πᾶσαν ὀργανωμένην κοινωνίαν. Εἰς τὴν ὑπαρξίν καὶ χρησιμότητα ταύτην τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων διαβλέπει ὁ Χρυσόστομος τάξιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεθειμένην, σκοποῦσαν τὴν ἀλληλοσυμπλήρωσιν τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας εἰς τὰς ποικίλας ἀνάγκας αὐτῶν, ἣν ὡς ἐξῆς περιγράφει· «Εἶδες πόσους συνδέσμους ἀγάπης ὁ Θεὸς εἰργάσατο; εἶδες πόσοις τρόποις ἡμᾶς συνέδεσεν; Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ταῦτα αὐτῷ ἤρκεσεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων χρῆζειν παρεσκεύασεν, ἵνα καὶ οὕτως ἡμᾶς συναγάγῃ... Διὰ δὴ τοῦτο καὶ πόλεις κατεσκεύασε, καὶ πάντας ἡμᾶς ὁμοῦ συνήγαγεν»⁶. Διότι αὕτη αὕτη ἡ φύσις τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων ἐξ ἀνάγκης ὑπηρετεῖ εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολλῶν, ἐπιβάλλουσα τὴν ἑναρμόνισιν τοῦ συμφέροντος τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου πρὸς τὸ συμφέρον τῶν συνανθρώπων αὐτοῦ. Ὁ «γεωργός», παραδείγματος χάριν, «οὐ τοσοῦτον σπείρει σῖτον, ὅσον ἀρκέσαι ἑαυτῷ· ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν ζητεῖ... Καὶ ὁ ἔμπορος οὐ τοσαῦτα κομίζει, ἔσα αὐτῷ μόνον ἀρκέσαι, ἀλλ' ὅσα καὶ ἑτέροις πολλοῖς... Ἐπειδὴ γὰρ ἑτέρως οὐκ

1. Περὶ πλοῦτου καὶ πενίας, Λόγος 5ος, 4,5,6, MPG, 32, 1173A, 1173D, 1177C3.

2. Ἐπιστ. 188η, πρὸς Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου, 14, MPG, 32, 681 C.

3. Ὁ 44ος κανὼν τῶν Ἀποστόλων ἀπαγορεύει τοῖς κληρικοῖς τὸν δανεισμὸν ἐπὶ τόκῳ ἐπὶ ποινῇ καθαιρέσεως, ἡ δὲ Ἀ' Οἰκ. Σύνοδος (καν. 17) ἀπειλεῖ καθαιρέσιν, οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐπὶ ἑκατοστιαίῳ τόκῳ δανειζόντων χρήματα κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν παρεχόντων τοῖς χρῆζοσι χρήματα ἐπὶ συμμετοχῇ εἰς τὰ ἐκ τῆς ἐμπορίας κέρδη.

4. Ὡς μὴ ἔντιμα ἐπαγγέλματα καὶ ἐπομένως ζημιοῦντα ἠθικῶς τοὺς ἀσκούντας αὐτὰ ἐθεωρήθησαν τὸ τοῦ ἠθοποιοῦ, τὸ τοῦ μονομάχου, κ.τ.τ., περὶ ὧν ἄρα εἰς τὸ περὶ δημοσίων θεμάτων κεφάλαιον τῆς παρούσης.

5. Μ. Βασίλειος, Ὅροι κατὰ πλάτος, ἐρ. 38, MPG, 31, 1017A3.

6. Εἰς 1 Κορινθ., Ὁμιλία 34η, 4 MPG, 61, 290, 291,

ἠνείχοντο ἄνθρωποι τῶν τὰ πλησίον ζητεῖν, εἰ μὴ εἰς ταύτην κατασταίεν τὴν ἀνάγκην, διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὰ συνέζευξεν ὁ Θεὸς καὶ οὐκ ἀφήσιν πρότερον ἐπὶ τὸ οἰκεῖον συμφέρον ἔλθεῖν, μὴ διὰ τῶν ἀλλοτρίων συμφερόντων ὀδεύσαντας»¹. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἔμπορος οὐχὶ εἰς τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ἀποκλειστικῶς ἀποβλέπων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ συμφέρον ἐκείνων μεθ' ὧν συναλλάσσεται, ὀφείλει νὰ εἶναι δίκαιος καὶ ἀληθῆς εἰς τὰς συναλλαγὰς αὐτοῦ ὥστε, ὡς διδάσκει ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, «ὁ πολλῶν τι ἦ ὠνούμενος, μήποτε εἴπη δύο τιμὰς ὧν ἂν ὠνῆται ἢ πιπράσκη· ἀπλῆν δὲ εἰπὼν, καὶ ἀληθεύειν μελετῶν, ἂν μὴ τυγχάνῃ ταύτης, τυγχάνων τῆς ἀληθείας, πλουτεῖ τῇ διαθέσει ὀρθῇ... Τοὺς δὲ παρὰ ταῦτα πράττοντας, τοὺς φιλαργύρους, τοὺς ψεύτας, τοὺς ὑποκριτὰς, τοὺς καπηλεύοντας τὴν ἀλήθειαν, τῆς πατρῴας ἐξέβαλεν αὐτῆς ὁ Κύριος, μὴ βουλόμενος ἀδίκου ἔμπορίας ἢ λόγων ἢ τῶν ἐξ ὕλης κτημάτων οἶκον εἶναι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ τὸν ἅγιον»². Ἰδιαζόντως ἐκ τῶν ποικίλων ἐπαγγελμάτων καὶ τεχνῶν ἐξαιρεται ὡς ἀναγκαιότερα πασῶν ἡ γεωργικὴ, ἣν πρώτην εἰσήγαγεν ὁ Θεός, τὸν ἄνθρωπον πλάσας. Ὑποδημάτων μὲν γὰρ ἄνευ καὶ ἱματίων δυνατὸν ζῆν, γεωργικῆς δὲ χωρὶς ἀμήχανον»³. Διὰ τοῦτο ἡ θέσις τῶν ἐπαγγελλομένων τὴν γεωργικὴν, ἥτις αὐτόθεν ἔχουσα τῶν ἀναγκαίων τὸν πορισμὸν»⁴, εἶναι πλεονεκτικωτέρα τῆς τῶν ἀσκούντων ἄλλα ἐπαγγέλματα. Οὕτως ἡ γεωργικὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἡ ὕφαντικὴ καὶ ἡ οἰκοδομικὴ, ἀναλόγως τῶν ἀντιστοίχων ἀναγκῶν, ἄς ἐκάστη τούτων θεραπεύει, ἀποτελοῦσι τὰς τρεῖς κυρίας τέχνας, «αἱ καὶ ἀναγκαῖαι σφόδρα εἰσὶν καὶ μάλιστα συνέχουσιν ἡμῶν τὸν βίον», αἱ δὲ ἄλλαι, ἥτοι ἡ χαλκευτικὴ, ἡ τεκτονικὴ, ἡ ποιμαντικὴ, εἶναι «αἱ διάκονοι» τούτων τέχναι⁵. Μεταξὺ τῶν τεχνῶν ὁ Χρυσόστομος, συμφωνῶν τῷ Πλάτῳ, καταλέγει καὶ «τὸ ἄρχεῖν», ὅπερ δὲν εἶναι μόνον ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ «τέχνη τεχνῶν ἀпасῶν ἀνωτέρα»⁶, ἀξιολογικῶς δὲ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ προηγείται τῆς πολιτικῆς, καθόσον τῆς μὲν πρώτης ἔργον εἶναι ἡ ἐπιμέλεια τῶν ψυχῶν, τῆς δὲ δευτέρας ἡ ἐπιμέλεια τῶν σωμάτων τῶν ἀρχομένων⁷.

Ἡ ἐργασία κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐργασίαν ὡς πηγὴν βιοτικῶν ἀγαθῶν ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις εἶναι ἐκ διαμέτρου διάφορος ἐκείνης τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου.

1. Εἰς 1 Κορ., Ὅμ. 25η, 4, MPG, 61, 211.

2. Παιδαγ. III, 11, MPG 8, 656/7.

3. Χρυσόστομος, Εἰς 2 Κορ. Ὅμιλι 15η, 3, MPG, 61, 506.

4. Μ. Βασίλειου, Ὅροι κατὰ πλάτος, ἐρ. 38, MPG, 31, 1017C1.

5. Χρυσόστομος, Εἰς 2 Κορ. Ὅμιλι 15, 3, MPG 61, 506.

6. Χρυσόστομος, Εἰς 2 Κορ. Ὅμιλι 15, 3, MPG, 61, 506.

7. Πρβλ. S o m m e r b a n b, Das Wirtschaftsprogramm der Kirche Mittelaltes 1903, σελ. 162, παρὰ II. Μπρατσίωτη, Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ τὸ Κοινωνικὸν πρόβλημα, ἐκδ. 2α, ἐν Ἀθήναις 1939, σελ. 15 σμ. 5.

Παρά τε τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις, ὡς ἤδη εἶδομεν, καίτοι ἡ ἐργασία ὑπελαμβάνετο ὡς ὁ θεμέλιος λίθος τῆς δημοσίας οἰκονομίας, ἐν τούτοις ἀπεφεύγετο ὡς μὴ προσήκουσα εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ ἐλευθέρου πολίτου, ἀποβᾶσα σὺν τῷ χρόνῳ συνώνυμος τῇ δουλείᾳ. Ὑπὸ τὸ φῶς ὅμως τῆς νέας ἐν Χριστῷ πίστεως ἡ προσωπικὴ ἐργασία, ἡ παντὸς εἶδους ἐντιμος ἐργασία, ἔτυχεν ἰδιαιτέρας ἀξιολογήσεως καὶ ἀπέκτησεν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Χριστιανῶν τιμὴν καὶ ἀξίαν ἐντελῶς ἀγνωστον εἰς τὸν εἰδωλολατρικὸν κόσμον. Καὶ δὴ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ὑπὸ πτωχῆς Παρθένου, ὄρφανῆς γονέων καὶ τελοῦσης ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μνήστορος δικαίου Ἰωσήφ, ἀνδρὸς ἐπαγγελιομένου τὸ ἔργον τοῦ τέκνονος, ἀσφαλῶς δὲ καὶ ἡ ἰδία εἰργάζετο προσωπικῶς ἐκτελοῦσα πᾶσαν ἐργασίαν εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς ἐπιτηδείαν, τούτου δ' ἕνεκα οἱ ἐθνικοὶ ἀπεκάλουν τὸν Ἰησοῦν χλευαστικῶς υἷον ἐργατρίας τινός. Τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἠγγίασεν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς¹ μετερχόμενος ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας αὐτοῦ τὸ ἔργον τοῦ τέκνονος, ὦν γνωστὸς εἰς τοὺς κύκλους τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος ὡς «ὁ τέκτων» (Μρ. 6.3). Τὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐργασίαν ἐξεδήλωσεν ὁ Ἰησοῦς καὶ δι' ἄλλων μὲν λόγων καὶ πράξεων, ἰδιαίτατα δὲ διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, οὐχὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν πλουσίων, οἵτινες ἀπέφευγον τὴν προσωπικὴν καὶ μάλιστα τὴν χειρονακτικὴν ἐργασίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἐργαζομένων καὶ δὴ τῶν ἀλιέων, ὧν ἡ ἐργασία ἦτο σκληροτάτη. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀλιέων ὡς μαθητῶν καὶ συνεχιστῶν τοῦ ἔργου αὐτοῦ δὲν εἶχε μόνον συμβολικὸν χαρακτήρα, ὡς ὁ ἴδιος ἠρμήνευσε τὴν κλήσιν τῶν ἀδελφῶν Σίμωνος καὶ Ἀνδρέου, εἰπὼν αὐτοῖς «δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων» (Μτ. 4. 19, Μρ. 1.17), ἀλλ' ἐκφράζει ἐν ταῦτῳ καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν τάξιν τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ ἐργασία ἐπομένως εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Ἰησοῦ προσκτᾶται ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὸν ὅλον ἀνθρώπινον βίον καὶ ἀποβαίνει ὑποχρέωσις ἱερὰ παντὸς δυναμένου νὰ ἐργάζεται (Μτ. 20.6). Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὁ Ἰησοῦς ἀποκαθιστᾷ τὸν ἐργάτην εἰς τὴν κοινὴν ἐκτίμησιν, κατοχυροῖ τὸ δικαίωμα τῆς ἐργασίας καὶ καθορίζει τὰς ὁρθὰς σχέσεις ἐργοδότη καὶ ἐργάτου. Ὁ ἐργάτης δὲν εἶναι πλέον δοῦλος ὑποκείμενος εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐλεύθερον πρόσωπον δυνάμενον νὰ προσέρχεται εἰς συμφωνίαν μετὰ τοῦ ἐργοδότη περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐργοδότης ὀφείλει νὰ ὑπολαμβάνῃ τὸν ἐργάτην ὡς κεκτημένον ἀνθρωπίνην ἀξίαν καὶ νὰ ἀμείβῃ αὐτόν, οὐχὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῆς ἐργασίας, ἣν οὗτος δύναται νὰ προσφέρῃ, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ², «ἀξιός γάρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ»³. Ἐπι μᾶλ-

1. Πρβλ. Π. Μπρατσιώτου, Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτισμὸς, Θεσσαλονίκη 1941, σελ. 15.

2. Πρβλ. Ματθ. 20.1-15.

3. Ματθ. 10.10, 1 Τιμ. 5.18, Πρβλ. καὶ Ἰακ. 5.4: «Ἰδοὺ ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν

λον ἀναδεικνύει τὴν ἐργασίαν ὡς ὑποχρέωσιν ἱερὰν ἢ ἔννοια τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, καθ' ἣν πᾶς δυνάμενος ὀφείλει νὰ ἐργάζεται «ταῖς ἰδίαις χερσίν» (1 Θεσ. 4.11), ἐνθεν μὲν, ἵνα μὴ παραμένων ἀργὸς βάρος τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ προσγίνηται (1 Θεσ. 2.9, 2 Θεσ. 3.8), ἐνθεν δέ, ἵνα διὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ συντηρῆ οὐ μόνον ἑαυτὸν (1 Θεσ. 4.12), ἀλλὰ καὶ ἵνα «ἔχη μεταδιδόναι τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν» (Ἐφ. 4.28.). Τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς ἐργασίαν παντὸς πιστοῦ διδάσκοντες καὶ οἱ ἀπόστολοι παρεῖχον ἑαυτοὺς παραδείγματα πρὸς μίμησιν (2 Θεσ. 3.9)¹, μάλιστα δὲ ὁ Παῦλος, ὅστις, ὡς λέγει, καίτοι εἶχεν ἐξουσίαν ἀπὸ τοῦ Κυρίου, διατάξαντος «τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν» (1 Κορ. 9.14), νὰ τρέφηται ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, δὲν ἐποιεῖτο χρῆσιν τοῦ δικαίωματος τούτου (1 Κορ. 9.12,15), ἀλλ' εἰργάζετο «νυκτὸς καὶ ἡμέρας πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα» (1 Θεσ. 2.9, 2 Θεσ. 3.8) καὶ πρὸς τὸ ἐπαρκέσαι ταῖς χρεῖαις αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ (Πρ. 20.34). Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀργία σφοδρῶς καταδικάζεται (2 Θεσ. 3.10), βραδύτερον δὲ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς Διδαχῆς τῶν Ἀποστόλων προτρέπει τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ ὅπως προνοῶσι «πῶς μὴ ἀργὸς μεθ' ὑμῶν ζήσεται χριστιανός»².

Τὴν περὶ ἐργασίας διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων πλατύτερον ἐρμηνεύοντες οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς ὁμοφώνως τὴν μὲν ἐργασίαν ὑπερβαλλόντως ἐξαιροῦσι, τὴν δὲ ἀργίαν σφοδρῶς καταδικάζουσι, ἰδιαιτάτα δὲ οἱ Μέγας Βασίλειος καὶ Ἰωάννης Χρυσόστομος. Ὁ Μέγας Βασίλειος συνιστᾷ ὡς καθήκον τὴν ἐργασίαν συχνάκις ἀναφερόμενος καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου («ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ καὶ κοπιᾷτω, ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι» (Ἐφ. 4.28) καὶ «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδὲ ἐσθιέτω» (2 Θεσ. 3.10)). Ὁ ἴδιος δὲ φωρᾷται ποῦ μὲν συντέμνων τὸν ἐπ' ἐκκλησιαίς λόγον αὐτοῦ ἐκ φειδοῦς πρὸς τὸν χρόνον τοῦ τεχνίτου³, ποῦ δὲ συνιστῶν τὴν εἰς τὸ ἴδιον ἐκάστου ἔργον ἀφοσίωσιν, ἣν θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητον ὄρον πρὸς τελειοποίησιν αὐτοῦ⁴. Περὶ τῆς μοναχικῆς δὲ πολιτείας λόγον ποιούμενος, λέγει ὅτι «οὐ πρόφασιν ἀργίας, οὐδὲ ἀποφυγὴν πόνου τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἠγεῖσθαι χρή, ἀλλ' ὑπόθεσιν ἀθλήσεως καὶ πόνων περισσοτέρων... Καὶ ὅσον μὲν κακὸν ἐστὶ τὸ τῆς ἀργίας,

ἀμυσάντων τὰς χώρας ὑμῶν ὁ ἀπεστερημένος ὑφ' ὑμῶν κράζει, καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὄτα Κυρίου Σαβαὶθ εἰσεληλύθεσαν».

1. Πρβλ. 1. Κορ. 4.9, 12: «Δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους, ὅτι θεάτρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις... καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν». Πρβλ. καὶ 1, Θεσ. 2.9, καὶ 2 Θεσ. 3.8.

2. Διδαχῆ, XII, 4, ΒΕΠ, 2,219.

3. Εἰς Ἐξαήμερον Ὁμ. 4η, 10, ΜΡΓ, 29,77.

4. Ὅροι κατὰ πλάτος, ἐρώτ. 42, ΜΡΓ, 31, 1024/5. Ὅρα καὶ Π. Μπρατσιώτου, Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ τὸ Κοινωνικὸν Πρόβλημα, σελ. 14.

τι χρή λέγειν, τοῦ ἀποστόλου φανερώς παραγγέλλοντος, τὸν μὴ ἐργαζόμενον μηδὲ ἐσθίειν. Ὡς οὖν ἀναγκαῖον ἐκάστω ἢ καθημερινῇ, οὕτως ἀναγκαῖον τὸ κατὰ δύναμιν ἔργον»⁵. («Ἐμπρακτον τὸ ζῶον τοῦτο (δηλ. τὸν ἄνθρωπον) ἐποίησεν ὁ Θεός», διδάσκει καὶ ὁ Χρυσόστομος, «καὶ κατὰ φύσιν αὐτῷ ἐστι ἐργάζεσθαι, παρὰ φύσιν δὲ τὸ ἀργεῖν»². Ὁ ἴδιος Πατὴρ, ἐκφράζων τὴν ζωηρὰν ἀντίθεσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κρατοῦσαν δυσμενῆ περὶ τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας ἀντίληψιν καὶ σκοπῶν νὰ ἐμπεδώσῃ τοῖς ἀκροαταῖς αὐτοῦ τὴν πρέπουσαν εἰς τὴν ἐργασίαν ἐκτίμησιν, συμβουλεύει: «Καὶ τὸν σκηνοποιὸν καὶ τὸν ἐπ' ὀχήματι φερόμενον..., ἀδελφὸν νόμιζε· μᾶλλον δὲ τοῦτον πλέον ἢ ἐκεῖνον... Ὅταν οὖν ἴδῃς ὑλοκοποῦντα, σφυροκοποῦντα, ἡσβολωμένον, μὴ διὰ τοῦτο καταφρόνει, ἀλλὰ διὰ τοῦτο θαύμαζε· ἐπεὶ καὶ Πέτρος διεζώσατο καὶ σαγήνην μετεχείριζε καὶ ἤλθει. Καὶ τί λέγω Πέτρον; Παῦλος γὰρ αὐτὸς οὗτος... ἐπὶ σκηνοραφείου ἐστώς, δέρματα ἔρραπτε καὶ οὐκ ἡσχύνετο λέγων· ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὔσι μετ' ἐμοῦ ὑπῆρέτησαν αἱ χεῖρες αὐται. Καὶ τί λέγω οὐκ ἡσχυετο; Καὶ ἐνεξαλλωπίζετο μὲν οὖν τούτῳ»³. «Μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνέσθω τῶν τέχνην ἔχόντων, ἀλλ' ἰο εἰκῆ τρεφόμενοι καὶ ἀργοῦντες, οἱ διακόνους κεχρημένοι πολλοῖς καὶ ἀπάτου θεραπείας ἀπολαύοντες. Τὸ γὰρ διὰ παντὸς ἐργαζόμενον τρέφεσθαι, φιλοσοφίας εἶδος ἐστὶ τούτων αἱ ψυχαὶ καθαρώτεραι, τούτων αἱ διάνοιαι εὐτονώτεραι... Μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν τῶν ἀπὸ χειρὸς τρεφομένων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοὺς μακαρίζωμεν διὰ τοῦτο»⁴.

Αἱ ἀντιλήψεις αὗται τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων Πατέρων, ἀποδίδουσαι τὸ πλῆρες νόημα τῆς περὶ ἐργασίας διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, εἶναι πρὸς τούτους ἐνδεικτικαὶ καὶ τῆς μεγίστης ἐκτιμήσεως, ἥς ἀπήλαυαν ὁ ἐργάτης καὶ ὁ χειρῶναξ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς τῆς ἐποχῆς αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς καταφρονήσεως καὶ τῆς κατασχύνης, ἀφ' ἑτέρου, ὧν ἐθεωροῦντο ἄξιοι, οὐ μόνον οἱ ἐκ συστήματος φυγόπονοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πλούσιοι ἐκεῖνοι, οἵτινες εἶχον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν πληθὺν διακόνων καὶ δούλων, ἐκ τοῦ κόπου τῶν ὁποίων ἐπορίζοντο πλοῦτον καὶ εὐμάρειαν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν περὶ ἐργασίας χριστιανικῶν ἀντιλήψεως, ὁ ἐργάτης ἐξυψώθη εἰς τὴν κοινὴν συνειδήσιν ὡς παράγων ὑλικῆς εὐημερίας, ἡ ἐργασία ἐπεβλήθη ὡς ὑποχρέωσις ἱερά παντὸς δυναμένου νὰ ἐργάζεται, ἡ ὑπὸ οἰονδήγητο πρόσχημα ἐκουσία ἀργία κατεδικάσθη ὡς κοινωνικὸν ἀδίκημα θανάσιμον, ἐβελτιώθη ἡ θέσις τῶν δούλων, ἐδείχθη θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ ἀστήρικτον τοῦ θεσμοῦ τῆς

1. «Ὅροι κατὰ πλάτος, ἐρ. 37, MPG. 31 10090, 1012A. Ηλεία περὶ τῆς ἐργασίας διδασκαλίας τοῦ Μ. Βασιλείου ὅρα ἐν Π. Χ ρ ῆ σ τ ο υ, Ἡ Κοινωνιολογία Ν. τοῦ Βασιλείου, σελ. 91-96.

2. Εἰς Πράξεις, Ὅμιλία 35η, 3, MPG. 60, 251.

3. Εἰς 1 Κορινθ. Ὅμιλία 20η, 6, MPG. 62, 168ς.

4. Εἰς 1 Κορινθ., Ὅμιλία 5η 6. MPG, 61, 47.

δουλείας καὶ ἐμειώθη σημαντικῶς ἡ σημασία αὐτοῦ ὡς θεμελίου τῆς δημοσίας καὶ ιδιωτικῆς οἰκονομίας, ὡς γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῆς εἰς τὴν δουλείαν ἀφορώσης νομοθεσίας τῆς περιόδου ταύτης, ἣν διέπουσι φιλανθρωπότεραι ἔναντι τῆς τάξεως τῶν δούλων ἀρχαί. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ περὶ ἐργασίας νέα ἀντίληψις ὡς καθήκοντος παντὸς δυναμένου νὰ ἐργάζεται, ἵνα συντηρῇ μὲν ἑαυτόν, δύναται δὲ νὰ ἀσκῇ καὶ φιλανθρωπικὸν ἔργον ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ ὅλως νέα σημασία τῆς ιδιοκτησίας ὡς παρακαταθήκης Θεοῦ εἰς χεῖρας τοῦ ιδιοκτήτου, ὅστις ὡς οἰκονόμος Θεοῦ ὀφείλει νὰ ποιῆται χρῆσιν αὐτῆς πρὸς θεραπείαν τῶν τε ἰδίων ἀναγκῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν δεδικαιολογημένως ἐνδεῶν ἀφ' ἑτέρου, ὑπῆρξαν τὰ δύο εὐγενέστατα χριστιανικὰ κίνητρα, εἰς τὰ ὅποια ὀφείλεται ἢ εἰς μεγίστην κλίμακα λαβοῦσα χώραν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀσκησις τῆς χριστιανικῆς φιλανθρωπίας, ἣτις προκάλεσε τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐχθρῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ θὰ ἀποτελῇ εἰς τὸ διηγετικὸν ἀφθαστον παράδειγμα πρὸς μίμησιν.